

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Scopvs Biblicvs Veteris Et Novi Testamenti

Novicampianus, Albertus

Antverpiae, 1566

VI. Lex.

urn:nbn:de:hbz:466:1-30443

rum versuum capitibus sunt literę que hæc verba constituunt *Ιησους Χριστος* *Δεος υιος οωτηρ*, id est, Iesus Christus Dei filius Seruator. Præterea cū aduentus Christi vniuersum hominū generi necessarius fuit, voluit hunc Deus esse prædictum, quo præcedentes expectarent cum fiducia, proximi pararent se, præsentis agnoscerent, sequentes euenisse iam crederent: ne quem præteriret aut falleret ea medicina quæ saluti omnium in commune promebatur. Nichil enim tristius vel acerbius quàm graui morbo teneri, medicinam autē ignorare, non enim quisquam præter istam fidem quæ est in Christo Iesu, siue ante eius incarnationem, siue postea reconciliatus sit Deo, cū sit ab Aposto-
lo veracissimè definitum: vnus Deus & vnus mediator Dei & hominū, homo, Christus Iesus. Sed hætenus de promissione Mesiæ, deinceps de lege dicendum est.

L E X.

Interim verò dum expectabatur, &c.

Tres præcipuè causæ legis à Deo latae describuntur. Vna, vt vulnera ostenderet peccatorum, quæ gratia

Aduentus Christi cur prædictus.
221.19.

August. in Psal. 108.

401.15.

1. ad Tit. 2.

Causæ legis date.

tia Dei per Christum sanarentur. Al-
ra vt scelera manifesta que ab homi-
bus dissimulabantur, comprime-
tur. Tertia vt esset regula bene viue-
di, iustificatis per fidem, presertim mo-
ralis, quæ in decalogo continetur. De

Roma. 3.

prima Paulus loquitur ad Roman. *Pe-*
legem agnitio peccati. Et iterum: *Pe-*

216. 26.

tum non cognoui nisi per legem. Nam tu-

216. 27.

cupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret.
Non concupisces. Non quod ante legem

Roma. 7.

concupiscentia non esset peccatum, sed

quod lateret. Sine lege (inquit Apostolus)

peccatum mortuum erat. Ego autem

viuebam sine lege aliquando, sed cum

nisset mandatum, peccatum reuixit. Tunc

figurat enim Apostolus, in se hominem

qui est ante legem, & sub lege positus. Si-

ne lege peccatum mortuum est, id est

cultatum, quæ velut mortuum putatur.

Ego viuebam sine lege, id est nullo

peccati metu terrebar, quia non appar-

ebat peccatum, cum lex non esset: ad-

ueniente autem mandato peccatum reuixit.

est peccatum quod latebat ante prohibi-

tionem, notum factum est, seu apparuit

per prauaricationem: fuit enim ante

legem peccatum, sed non imputabatur

pud homines. Lex ergo neque peccatum

proprie operatur, aut inserit, quia iustitiam

2. Timo. 1.

& sancta est (vt Apostolus ait) si quis

ea le
priè
oster
man
ipfa
ciat,
tum
folli
prom
exem
lum
nulla
oster
ipfi
mon
mod
fugia
dit h
licet
conf
dem
tencia
mies
Item
litum
Paul
non es
dis,
& con
dis, h
concul
leg

ea legitimè utatur: neq; peccatū propriè extirpat & viuificat, sed tantum ostendit, idque eo fine vt animam humanam quasi de innocentia securam, ipsa demonstratione peccati ream faciat, quo tandem illa, intelligens peccatum sine gratia vinci non posse, reatus sollicitudine ad percipiendam gratiam promisi mediatoris cōuertatur. Quod exemplo speculi indicari potest. Speculum nobis turpitudinem seu maculam nullam adfigit vel adimit, sed tantum ostendit, vt deformitate nostra (quam ipsi nobis adimere non possumus) commoti ac conturbati, ad eum qui eiusmodi deformitate mederi possit, confugiamus: sic Deus per legem ostendit homini infirmitatem suam, eo scilicet fine, vt iam suæ sibi infirmitatis conscius, ad eius misericordiam per fidem confugiens sanetur. In quam sententiam dixit Paulus. *Conclusit Deus omnes sub peccato, vt omnium misereatur.* Roma. 11. Item: *Lex subintravit, vt abundaret delictum.* De altera causa latæ legis idem Paulus ita scriptum reliquit. *Lex iusto non est posita, sed iniustis, & non subditis, impijs & peccatoribus, sceleratis & contaminatis, parricidis & matricidis, homicidis, fornicarijs, masculorum concubitoribus, plagiarijs, mendacibus*

Roma. 11.
Roma. 5.
Altera
causa latæ
legis.
1. Timo. 2.

Gala. 3.

& periuris. Et alibi: *Lex pædagogus ma-*
ster fuit ad Christum. Nam quemadmo-
 dum pædagogus per ferulam & disci-
 plinam correctionis, pueros ad scien-
 tiæ perfectionem adducit: sic lex à ma-
 lo coërcendo, & nostram nobis infi-
 mitatem demonstrando, nos ad Chri-
 stum mittit. De tertia autem causa le-
 gis à Deo promulgatæ, ait Psalmogra-
 phus: *Lucerna pedibus meis verbum tu-*
um Domine, & lumen semitis meis. I-

Psal. 118.

Marc. 19.

ipsum & CHRISTVS ostēdit, cum
 adolescenti interroganti, quid age-
 dum illi sit, vt vitam æternam conse-
 quatur, respondit: *Si vis ad vitam ingredi,*
serua mandata Dei. Nam quamuis
 iustificati ab onere legis, liberi sint, qui
 scilicet per legem non terreantur, con-
 turbantur, aut damnentur, tamen
 obedientia legis liberi non sunt, imo
 gratia iustificationis in ipsis iam facta
 & operatur, vt legem voluntariè im-
 pleant. Lex enim ante iustificatio-
 nem similis erat ei, qui claudo mōstrā
 iter, facultatem autem perueniendi

Pelagiani.

luc non conferat. Quamobrem gra-
 ter errarunt Pelagiani, afferentes ho-

252. 20.

mines suis viribus legem adimple-
 re posse, eo ipso euacuantes cre-
 cem & redemptionem per CHRIS-

Gala. 2.

TVM. Nam vt Paulus ait,

per legem iustificatio ergo, C H R I -
 S T V s frustra mortuus est? Sed le-
 gis definitionem & diuisionem per-
 sequamur, vt hæc quæ dicta sunt, re-
 ctius percipiantur. Lex generale no-
 men à delectu dictum. Quo nomine
 omnis institutio, quàm secuti eligimus
 quod faciamus, & contrarium vite-
 mus, communi appellatione lex dici
 potest. Sic accepta lex diuiditur in *Lex quatuor*
 diuinam, humanam, & diabolicam. *plex.*
 Diuina item in naturalem, & scri-
 ptam. Scripta in veterem & nouam.
 Vetus in moralem, iudicialem & ce-
 remonialem. Quanquam alij aliter
 diuidunt legem veterem, vt post di-
 cetur.

Lex diuina est, per quam accepta, *Lex diuina*
 pro captu nostro D E I notitia, de
 D E I voluntate docemur, requirens
 in nobis perfectam obedientiam erga
 D E V M, qua nos totos submittamus
 diuinæ voluntati, ac damnans eos qui
 non præstant hanc perfectam obe-
 dientiam. Hæc est enim propria vis
 legis diuinæ, siue scripta sit, siue non
 scripta. De non scripta Paulus ad e- *Roma. 2.*
 um modum inquit: *Cum gentes quæ*
legem non habent, naturaliter quæ legis
sunt, faciunt, eiusmodi legem non haben-
tes, ipsi sibi sunt lex, qui ostendunt opus
legis

H 2

legis scriptū in cordibus suis, testimonium illius reddente conscientia ipsorum, et inter se inuicē cogitationibus accusantibus, aut etiam defendentibus. De scripta vero; Diliges Dominum Deum tuum, ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.

Lex humana.

Lex humana, quæ & ius civile appellatur, est ordinatio publica præcipiens de factis externis, honorem deferens operibus extrinsecus bonis, & poenam irrogans externis malefactis, ut pax ciuilibus seruetur: Differt hoc maxime lex

Differentia legis diuinae & humane.

humana à diuina, quod humana externam, sed diuina internam iustitiam requirat, id est, mentem, & voluntatem consentientem legi Dei, qua Deum uerè ex animo timeamus, & ex toto corde diligamus, omni fiducia in eum coniecta, proximum uerò nostrum perinde ac nos ipsos sincero dilectionis affectu complectamur. Et quanquam lex humana nihil ferè præcipiat de iustitia interiori, quàm Deus requirit, tamen quatenus ad finem suum refertur, dominum Dei est, Deo placens. Quamobrem diuus Paulus ait, Oportere omnem animam potestatibus sublimioribus obsequi subditam esse, quod non sit potestas nisi Deo. Ideoque subdit, Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Idemque alibi

Roma. 15.

animam potestatibus sublimioribus obsequi subditam esse, quod non sit potestas nisi Deo. Ideoque subdit, Qui potestati resistit, Dei ordinationi resistit. Idemque alibi

1. Tim. 2.

Dei ordinationi resistit. Idemque alibi

orare iuber pro magistratibus, vt tranquillam & quietam vitam agamus, in omni pietate, & castitate. Hic enim est finis legis humanæ, à quo si aberrauerit, (aberrat autem cum quippiam contra Deum, aut Dei mandatum aperte iuber) tum demum audienda non est, quod, vt Petrus ait, *plus oporteat Deo obedire quam hominibus*. Est autem lex humana veluti media inter diabolicam & humanam, quæ quantò magis ad diuinam accedit, tantò sanctior ac melior est, quantò rursus ad diaboli legem deflectitur, deterior.

Act. 3.

Lex verò diabolica est, cuius author est Sathanas, princeps & author malorum. Non quòd sit vlla substantia per se mala, sed quòd sicut ipse Sathanas bene conditus à Deo, sua peruersa voluntate degeneravit in malum: ita res alias à Deo bene conditas, quantum potest, vitiat & corrumpit, maxime verò homines quos lege sua, legi diuinæ contraria, ad peccandum sollicitat. Primi autem parentes nostri, quamdiu libero arbitrio & lumine illo menti humanæ diuinitus indito bene vsi sunt: sub lege diuina tantum fuerunt, qua ducè etiam potuissent per superadditam gratiam perfectè obedire Deo, quod scilicet nullam in se dis-

Lex diabolica.

Primi parentes.

151.17.

sensionis materiam aut pugnam fecit
 taret concupiscentiæ & rationis. At
 postquam diabolus in paradiso legem
 aliam, diuinæ illi legi (quæ erat de
 non edendo ex ligno scientiæ boni &
 mali) omnino contrariam ipsis pro-
 posuisset ac suggessisset, cum dice-
 ret: *Comedite, si comederitis non mori-*
eremini, sed eritis sicut dii, ipsique ma-
 lè creduli ac miserè seducti, magis e-
 legissent assentiri diabolo mendaci,
 quàm D E O vero, protinus in
 obscuratum est lumen illud notitiæ
 D E I diuinitus infusum: proinde
 quæ mox ubi præceptum D E I trans-
 gressi sunt, peccatum velut agri-
 do quædam læthalis eos inuasit, &
 mors ipsa protinus concepta ac illa
 qua ante peccatum mens corpori do-
 minabatur, repente viriata est, suc-
 cedente lege concupiscentiæ carnalis
 deinceps per Adam in omnes homi-
 nes deriuata, quæ est omnium pecca-
 torum omnisque rebellionis contra
 D E V M amarissima radix. Inchoat
 peccati lege cum concipiamur & mori-
 camur, ferimus nobiscum Dei igno-
 rantiam, seu saltem obscuram notiti-
 am, diffidentiam, & rebellionem
 contra D E V M. Quo fit ut neminem
 non cum Paulo dicere cogatur: *Inueni*
 leg

Roma. 7.

legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet. Condelector enim legi Dei secundum interiorem hominem, video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meae, & captiuam me in lege peccati, quae est in membris meis. Per hanc legem factus est diabolus princeps mundi, ut ante dictum est. 353.9.

Lex naturae in hominibus, est notitia illa de Deo, & de Dei voluntate, quae conditis nobis menti nostrae est per DEVM indita. Hæc ut proxime dictum est, ante præuaricationem diuini præcepti, per lumen illud diuinitus insitum, tam erat certa & dilucida, ut si voluisset homo, potuisset DEO per gratiam sibi in hoc suspeditatam, obedire. Verum post præuaricationem, hoc lumen cum diaboli suggestionem, tum nostro vitio, non aliter obrutum est & obscuratum, quam fieri videmus in oculo saucio, quam purus enim & syncerus oculus, suo munere perfungitur. Quod si in eum puluis irruat, aut fumus vehemens, vel pituita immigret, statim sordidus fit, ac saucius, purgandus prius antequam rectè videre rursus possit. Nō secus lumen illud naturæ menti primi hominis infusum, etsi peccato succedent-

Lex natura
re.

244.28.

Similitudo

Lumen legis naturæ
quomodo
obscuratū.

H 4 cedent-

cedente non penitus extinctum, mirum tamen in modum obtenebratum fuit, adeo ut quidam philosophorum gentilium Deum in dubium vocarent, alij verò excluderent, ut Diagoras, atque ob hoc atheos dictus, quasi sine Deo. Monarchæ item, quorum imperio mundus regebatur, statuas ex ære factas, aut ligno celatas, pro dijs colebant, præterea serpentes & cæteras eius generis bestias. De qua re illud est

Psalm. 113. *Psalmographi, Simulacra gentium argenti & aurum, opera manuum hominum, Os habent & non loquentur, oculos habent & non videbunt, &c.* Et Pauli ad Romanos. *Mutauerunt gloriam incorruptibilis Dei, in similitudinem imaginis incorruptibilis hominis, & voluerunt & quadrupedum, & serpentium.* Porro ignoratio hæc summi Dei, quæ terræ omnes execrandis errorum ambagibus implicuit, à Cham Noë filio ortus esse creditur, à Cham Noë filio ortus esse creditur, qui non accepto ritu colendi veri Dei, profugus à patre conuolat cum vxore & liberis in ea parte Arabia, quæ ab ipsius nomine, nomen profeta sortita est. Quæ res effecit, ut cum procedente tempore, alij post alios de ea terra, velut in colonias missi, diuersa loca tenuissent (creuit enim supra modum abdicata soboles) in errores in-

Psalm. 113.

Roma. 1.

*Ignoratio
Dei summi
vnde processit.*

derunt inextricabiles. Qui in Aegy-
 prum primò transuerant, coelestium
 luminum motum, pulchritudinemque
 mirati, quæ eò intentius ab illis serua-
 bantur, quò sereniores fiunt in ea ter-
 ra, quàm alibi tempestates, solem & lu-
 nam, velut certum illis inesset numen,
 pro Dijs colere cœperunt. *Isis.*
 Illud Ofirim nominâtes. Inde eò pro-
 cessit humana temeritas, vt ignem, aë-
 rea, mare, terram, ceterasq; mundi par-
 tes, quæ ad rerum procreationes atti-
 nent, velut suum omnibus inesset nu-
 men, diuinitatis nominibus consecra-
 uerit: Hinc vitalis spiritus Iupiter di-
 ctus, ignis Vulcanus, Pallas æther, tel-
 lus Ceres, aliaque alijs nominibus. Po-
 stemò tatum sibi furor hominum in-
 dulsit, vt mortalium quibusdã, qui ho-
 mines consilio, opibus, vtilibus inuen-
 tis, doctrina excelluissent, diuinos ho-
 nores decernere nō dubitauerint: Hinc
 Apollo, Mars, Ceres, Hercules, Romu-
 lus, & alij id genus in Deorum nume-
 rû sunt relati. Nec tenebræ illæ rerum
 tantû ex Aegypto profectæ, sed quas-
 cûq; à principio terras tenuerunt, à Chã
 procreati, veræ pietatis ignoratio cœ-
 pit. Ceterû nulla vnquã terra plurimum
 fuit coloniarû mater, quã Arabiæ pars
 illa, quã Chamus paterna domo pro-
 fugus

fugus incedit. Tantam humano generi cladem, intempestiuum vnus attulit exilium. Contra Semi & Iaphetis, reliquorum scilicet Noë filiorum prognati, legitimè à maioribus instituti, modicis finibus contenti, haud tam late vt illi, sunt per omnes terras euagati.

Cultus veri Dei apud Iudeos. Quo accidit, vt veri Dei cultus apud vnam duntaxat gentem, ad Messiaë vltima tempora in occulto fuerit, ab Abraham

Aug. lib. 2. Retractationum. Isaac patre, gēs nomē sortita est, atque Hebraei primò dicti, mox & Iudei à Iuda Israël filio Abrahami pronepote. Aurelius Augustinus ab Hebero, qui ex Noë adnepotibus vnus fuit, Heberos primò, mox Hebræos nominatos

Psal 75.

Lex scripta & eius nomina.

author est. De notitia Dei apud solos Iudæos, ad Messiaë tempora obseruata, est illud apud Psalmographū: *Notus in Iudæa Deus, in Israël magnum nomē eius.*

Lex scripta est, quæ per Moysen & per Christum data est: Hæc quæ per Christum lata, noua lex dicitur, quæ est Euangelium: eadem & nouum testamentum, & lex spiritus, & lex gratiæ appellatur: illa verò, quæ per Moysen promulgata est, lex vetus, lex literæ, lex timoris, & testamentum vetus dicitur. Euangelij vocabulum Græcum

Euang.

256.1.

est, significans bonum nūcium, quo nunciatum est, mine testamentum nouum apertissimum

non
per
nob
ter
ritu
que
hil v
iure
adm
liter
viuif
testa
citur
enim
toris
est: at
ritur,
scit, p
usque
que C
ciabar
licet q
runt c
etum
à sum
stamē
sio de
promi
esse. C
multis
dicta e
nom

nominatur, quippe quo annunciat
 per fidem in Christum, gratis peccata
 nobis condonari, solui inimicitiam in-
 ter Deum & hominē, donari nobis Spi-
 ritum sanctum nos innouantem, deni-
 que vitā æternam, quibus sanè rebus ni-
 hil vtilius, nihil latius est. Atque ob id
 iure lex gratiæ, lex spirit⁹ dicitur. Quē-
 admodum contra, vetus appellatur lex
 litera, lex timoris, q̄ illi defuit spiritus
 viuificans, seu gratia adiuuans. Porro *Testamentū*
 testamēti nomine lex vetus & noua di- *nomine cur*
 citur Metaphoricè. Quemadmodum *sacra scri-*
 enim testamentum ante mortem testa- *ptura ap-*
 toris non intelligitur, quia ob signatum *pelletur.*
 est: at vbi testator mortem obierit, ape- *Lact. c. 20.*
 ritur, & quid in eo contineatur, innotet *libr. 4.*
 scit, pari ratione mortuo Christo vtri-
 usque testamenti testatore, scripturæ
 quæ Christum venturū & passurū nun-
 ciabant, patefactæ sunt, omnibus vide-
 licet quæ præfigurata & prædicta fue-
 runt de Christo, impletis. Id quod fa-
 ctum esse designauit velū tēpli scissum
 à summo deorsum. Vetus nanque Te- *Vetus Te-*
 stamētū, maxima ex parte, est promissio *stamentum*
 de Christo: Nouum verò, q̄ docet *& nouum*
 promissionē hāc de Christo impletam *quid sit.*
 esse. Cur autē ea quæ testamēti noui sūt,
 multis ante seculis præfigurata & præ-
 dicta esse Deus voluit, ante dictum est.

H 6 Quo

genē-
 attu-
 phetis,
 n pro-
 tituti,
 am la-
 agari,
 pud v-
 ia vsq;
 oraham
 e, atque
 udei à
 onepo-
 ero, qui
 Hebe-
 minatos
 ud solos
 seruata.
 Notu-
 omē eius
 oylen &
 quæ pe-
 r, quæ
 um testa-
 ex gratia
 Moyse
 ex litera
 vetus de
 Græcum
 n, quo
 aptissim
 nom

*Euange. in
veteri lege.*

158.2.7.

Roma. 1.

2. Cor. 4.

Psal. 115.

Ioan. 8.

*Libri noui
testamenti.*

Quo fit vt Euangelium non tantum in noui, sed & in veteris Testamenti libris: & vicissim lex non tantum in legalibus, sed & in Euangelicis scripturis reperiat. Vnde Paulus: *Euangelium* (inquit) *Dei, quod ante promiserat, Deus scilicet, per Prophetas suos in scripturis sanctis de filio suo.* Estq; vnum & idem Euangelium, in quo omnes sancti & pij ab initio mundi sunt saluari. Habuerunt enim Patres eundem spiritum fidei nobiscum, per quem sunt saluari, quemadmodum Apostolus ait: *Habentes eundem spiritum fidei, sicut & illi, secundum quod scriptum est: Credidi, propter quod loquutus sum: Et nos credimus, propter quod & loquimur. Quod & Christus testatur, cum ait: Abraham pater vester concupiuit videre diem meum, vidit et gauisus est.* Sunt autem Testamenti noui libri hi: Euangelium Marthæi, Matthei, Lucae, Ioannis, Actus Apostolorum à Luca conscripti, Epistolæ Pauli quatuordecim, ad Romanos vna, ad Corinthios duæ, ad Galatas vna, ad Ephesios, Philippenses, Coloffenses itidem ad Thessalonicenses duæ, ad Timotheum duæ, ad Titum, ad Philamonem, ad Hebræos singulæ, Iacobi Epistolæ vna, Petri duæ, Ioannis tres, Iudæ vna, Apocalypsis, id est, reuelatio, à Ioanne

Euangelista in insula Pathmo, in qua à Domitiano relegatus fuerat, scripta. Sunt igitur libri Testamenti noui, octo, & viginti, omnes Græco sermone scripti, præter Euangelium Matthæi, quod Hebraica lingua Matchæus scripserat, utpote Hebræis. Quod quidem Euangelium à quo postea in linguam Græcam translatum fit, non certum esse ait Hieronymus. Hos libros testamenti noui in canone ponit Ecclesia, ut scribitur in concilio Laodicensi, et Carthaginensi tertio, & in quadam Epistola Athanasij. De alijs autem (ait Eusebius) sciendum, qui sub nomine Apostolorum ab hæreticis proferuntur, velut Petri, Thomæ, Matthiæ, & cæterorum Apostolorum, quæ appellantur Euangelia: Andree & Ioannis actus, quia nunquam prorsus in scripturis veterum illorum, dumtaxat qui ab Apostolis successerunt aliqua mentio eorum, aut commemoratio habetur, in quibus ipse stilus multum ab ipsa Ecclesiastica consuetudine deprehenditur diuersus: sensus quoque ipse, & omnia quæ ijs inseruntur, longè ab Apostolica dissonat fide: ex hoc signum esse prauitatis hæreticæ comprobantur. In eandem sententiam ille, sentiens auctoritatem iudicandarum scripturarum esse penes Ecclesiam, id

H 7 quod

*Euslib. 5.
cap. 8.*

*Hie. de vi-
ris illu-
stribus.*

168. 13.

Euslib. 3.

Cap. 5. con
tra epist.
Manichæi.
Quo tēpore
scripserint
Euange-
listæ.

157. 8.

Beda super
vlt. c. Ioan.
In prologo
galeato
Libri vete-
ris Testam.

Genesis.

Exodus.

quod & Augustinus sensit, cum dice-
ret: *Euangelio non credere, nisi me Ecclesie
catholica cōmoneret auctoritas.* Caterum
quo tēpore ab ascensione Christi in coe-
lū, scripserint hæc Apostoli, nō certum
scitur. Theophaētus ait, Matthæū scri-
pisse Euangelium ab ascensione Chri-
sti in coelū, post octo annos, Marcum
post decem, Lucam post quindecim, Io-
annem post triginta. Non defunt qui
diuersum sentiant, affirmātes Ecclesiā
sine scripto Euangelio, plus quā vi-
ginti annis fuisse, Marcumq; post tri-
ginta septem annos à Christi ascensio-
ne in coelum scripisse Euangelium, Io-
annem autem post sexaginta quinque
annos. Porro testamenti veteris libri
sunt hi, vt refert Hieronymus. Primus
apud eos vocatur liber Breschith, quē
nos Genesin dicimus, id est, generatio-
nem: quoniam in eo agitur de creatio-
ne mundi, & exordio generis humani.
Caterum Breschith vocem Hilarius
ait, tria significare apud Hebræos, in
principio, in capite, & in filio. Notant
enim librum primis vocibus, vnde li-
ber incipit. Secundus Veellesmoth, id
est, hæc sunt nomina. Nam id exordi-
um est Exodi, quod nomē Græcum si-
gnificat exitum, quoniā in eo libro in-
ter cætera describitur Exitus Iudæorū

ex A
voca
qu
ex t
solit
locu
Nun
lus I
erem
tus,
verb
ronc
de q
rior
H
prop
Hi l
min
& 7
Prop
pium
tem
quic
pron
dicit
Iosu
sub
Iudi
gest
Et
Ruc

ex Aegypto. Tertius Vaijcra, id est, & vocavit. Sic enim incipit *Leuiticus*, quo describuntur sacrificia, ab ijs qui ex tribu Leui oriundi erant, offerri solita. Quartus Vaiedabber, id est, & locutus est. Hoc enim initium libri *Numeri*. Numerorū est, in quo recensetur populus Israëliticus, & quadraginta duæ per eremum mansiones describuntur. Quintus, Ellehadbarim, id est, hæc sunt verba, his verbis exordium est *Deuteronomij*, quod Græcis sonat perinde quasi dicas, secunda lex, aut posterior lex.

Hi sunt quinque libri Moyfis, quos propriè thora, id est, legem appellant. Hi libri Moyfis appellantur Græco nomine *Pentateuchus*, à πέντε, id est quinq; & τόμος, id est volumen. Secundum Prophetarum ordinem faciunt, & incipiunt ab Iesu filio Naue, qui post mortem Moyfis, præfuit populo Iudaico, quiq; introduxit populum in terram promissionis. Apud eos Iosue Bē Nun dicitur, id est, filius Nun, ad differentiā Iosue filij Iosedech sacerdotis. Deinde subtexunt librum *Sophim*, id est, *Iudicum*, quod in eo describantur res gestæ *Iudicum*, qui præerant Iudæis. Et in eundem compingunt librum *Ruth*, quia in diebus *Iudicij* facta eius narra-

*Leuiticus.**Numeri.**Deuteronomium.**Pentateuchus.**Secundus ordo.**Iosue.**Iudicum.**Ruth.*

narra-

narratur historia.

Regum. Tertius sequitur Samuel, quem nos regnorum primum & secundum dicimus, quòd in eo res gesta Regum Iudaicorū à Samuele describuntur. Quartus Malachim, id est, Regum, qui tertio & quarto volumine regnorum continetur. Quintus est Esaias propheta.

Esaias. Sextus Hieremias. Septimus Ezechiel.

Ieremias. Octauus liber duodecim Prophetarū,

Ezechiel. qui apud illos vocatur Thereasar, id est, duodecim. Tertius ordo hagiographa possidet, id est, sancta scripta, siue

12. Proph. Sanctōrum scripta, quæ proximæ sunt

Tertius ordo. authoritatis, cū illa tribuāt Deo, hæc

Hagiographa. Sanctis. Et primus liber incipit à Job.

Iob. Secundus à Dauid, quem quinque incisionibus, hoc est, partibus, & vno volumine, Psalmorum comprehendunt.

Psalmi. Tertius est Salomon, tres libros habens: Prouerbia, quæ illi Misle, id est,

Salomon. parabolas appellant. Quartus Ecclesiasten, id est, concionatorem, Hebræicè cæleth. Quintus est Canticum canticorum, quem titulo sirhasirim appellant, id est, cantionem cantionum, vt eximium canticum intelligas. Sextus est Daniel. Septimus Dibre haïomim, id est, verba dierum, quod significatius Chronicō toti⁹ historiae diuinae ait Hieronymus, possumus appellare.

Salomonis libri.

Daniel.

qui liber apud nos Paralympomenon, id est, omifforum primus & fecundus in-
 fcribitur. Octauus Esdras, qui & ip-
 fe fimiliter apud Græcos & Latinos in
 duos libros diuifus est, ait Hierony-
 mus. Nonus Hefter. Atque ita fiunt
 pariter veteris legis libri viginti duo,
 id est, Moyfis quinque, & Prophetarum
 octo, hagiographorum nouem.
 Quamquam nonnulli Ruth & Cinoth,
 id est, lamentationes, inter hagiogra-
 pha fcriptitent, & hos libros putent in
 fuo numero fupputandos, ac per hoc
 effe prifcæ legis viginti quatuor libros.
 Sapientia igitur quæ vulgo Salomo-
 nis infcribitur, ait Hieronymus, &
 Iefu filij Sirach liber, & Iudith, &
 Tobias, & pastor, non funt in Cano-
 ne. Machabæorum primum librum
 Hebraicum repperi: fecundus Græcus
 est, quod ex ipfa quoque phrafi proba-
 ri potest, ita quidem Hieronymus ait,
 fentiens, hos libros effe inter apocry-
 pha ponendos. Sunt autem apocrypha,
 id est, abfcondita, occulta, quod ea non
 legerentur publicitus, fed priuatim ac
 domi pro fuo cuiusq; animo. Verû hos
 libros ceu canonicos Ecclefia agnofcit
 & fufcipit, vt liquet ex tertio concilio
 Carthaginenfi, quod in fexta generali
 fynodo confirmatum est. Et ex concilio

Paralympomenon.

Esdras.

Hefter.

Apocryphâ libri.

li.

Libri Canonici veteris legis.

lio Florentino, in quibus hi libri Canonici veteris legis numerantur. Moyſis quinque. Genesiſ, Exodus, Leuiticus, Numeri, Deuteronomium, Iosue, Iudicum, Ruth. Quatuor Regum, duo Paralypomenon, Eſdras, Neemias, Tobias, Iudith, Eſther, Iob, Pſalmi David, Parabolæ, Eccleſiaſtes, Cantica Cantorum, Sapiëntia, Eccleſiaſticus, Eſaias, Hieremias, Baruch, Ezechiel, Daniel, duodecim Prophete minores, id eſt Ozeas, Ioel, Amos, Abdias, Ionas, Michæas, Naü, Abacuc, Sophonias, Aggeus, Zacharias, Malachias, duo Machabeorum. Hunc catalogum librorum canonicorum, & Auguſtinus numerat libro ſecundo de doctrina Chriſtiana, & ceteri authores grauiſſimi. Eorum librorum veteris legis translationes vetuſtiores, ex Hebraica lingua in Græcam, plures eſſe feruntur. Vna ſeptuaginta interpretum, qui ab Eleazaro pontifice Iudæorum miſi ex Iudæa in Aegyptum petente Ptolemæo Rege Aegyptiorum, qui bibliothecam inſtructiſſimam habere cupiebat, vetus teſtamentum Græcanico ſermone donarunt, annis ante Chriſtum incarnatum, vt ferunt, trecentis quadraginta vno. De qua re Euſebius de preparatione Euāgelica abundè loquitur. Non deſunt qui conſtanter affirmant

Translationes librorum veteris Teſtamenti vetuſtiores.

Euſe. cap. 1. li. 8. præparationis Euāgelicæ.

ment septuaginta interpretes tantum Pentateuchū, in linguā Græcam trātulisse, colligentes id ex Aristea, qui ipsos septuaginta duos interpretes iussu Ptolomæi in Aegyptū perduxerat, & ex Iosepho in præfatione antiquitatū Judaicarū. Altera Aquilæ Iudæi qui ad fidem conuersus fuerat tempore Adriani Cæsaris. Tertia Theodotionis sub Commodio Imperatore. Quarta Symmachi sub Seuero. Quinta vulgata æditio nominata, inuēta Hierosolymis. Sexta Origenis, qui etiam narratur septuaginta interpretum translationem correxisse. Hic Origenes composuerat opus, in quo per singulas columnas digessit varias æditiones, sic vt prima haberet Hebræa suis literis. Secunda, eadem Græcis literis. Tertia, Aquilæ æditionem. Quarta, Symmachi. Quinta, septuaginta. Sexta, Theodotionis. Vnde hæc opera ἐξαπλα dicta sunt Græcis, quasi sextuplicia. Quorum meminit Hieronymus, qui & ipse ex Hebræo totum ferè Testamentum vetus in sermonem Latinum transtulit. Non ab re igitur D. Augustinus ait Latinæ linguæ hominibus, ad cognitionē scripturæ diuinæ duabus alijs opus esse Hebræa & Græca, propter variam interpretationem translationē. Quamobrem

*Alteratranslatio.
Tertia.
Quarta.
Quinta.
Sexta.*

*Exempla.
In præfatione in Iosue li. 2. de doctrina Christiana.
Cognitio linguæ Hebraicæ & Græcæ necessaria Theologis.*

&

& in decretis pontificum præcipitur in gymnasijs has linguas docendas esse. Et certè nemo negauerit melius esse ex fontibus ipsis haurire, quàm riuulos consectari. Ita enim melius res perspicitur potest, cum multa sint quæ non possunt usque adeò commodè in aliam linguam transferri: idque propter phrasim linguæ propriam. Quin & animus ex fontibus hauriens, in discendo certior redditur, aduersariusque facilius conuincitur. Neque audiendi sunt illi, qui ex verbis Hieronymi non rectè intellectis, quæ etiam in decretis canonicis ponuntur, asserunt Latina exemplaria esse correctiora quàm Græca, & Græca quàm Hebraica, atque ita esse vanum linguæ Græcæ studium, neque in dubijs recurrendum esse ad exemplaria Græca & Hebraica. Non enim hoc sensit diuus Hieronymus, ut ex verbis eius liquet. Verba Hieronymi sunt in præfatione in Pentateuchum Moysis. Sicubi in translatione tibi videri errare, interroga Hebræos, diuersarum urbium magistros consule. Quod illi habent de Christo, tui codices non habent: aliud est, si contra se postea ab Apostolis usurpata testimonia probauerunt: & emendatiora sunt exemplaria Latina quàm Græca, & Græca quàm Hebraica.

*Notantur
quidam.*

Hebraica. In quibus verbis Hieronymus inducit hoc esse, vt ita loquar, impossibile, vt correctiora sint exemplaria Latina quàm Græca, & Græca quàm Hebraica. Vbi aliud est, ponit pro eo quod Cicero dicit, nisi forte, veluti si dicas, Diuitiæ non reddunt hominem beatum, nisi fortè mentitus est Christus, qui pauperes beatos appellat. Quid enim absurdius, quàm dicere hæc ab septuaginta prolata, quæ post septuaginta dicta sunt ab Apostolis. Quod si hoc verè sensit Hieronymus, id quod quidam somniant, quæ tandem fuit infania hoc laboris suscipi ab Hieronymo, vt ad exemplaria Hebræorum recurreret? Preter hanc autem linguarum, & quarundam artium notitiam, ad intelligenda scripta diuina requiruntur & alia. Primò reuelatio diuina. Lex enim spiritualis est, & reuelatione opus est vt intelligatur, ait Hieronymus. Quod testatur David, cum diceret: *Reuela oculos meos, & considerabo mirabilia de lege tua.* Et Lucas narrans Christum aperuisse sensum discipulis, vt intelligerent scripturas. Deinde animus pius & ab affectibus purgatus. *In maleuola enim animam (vt docet scriptura) nō intrabit sapiētia, nec habitabit in corpore subdito peccatis.* Sapien. 1.

Istuc

*Preter lin
guarum co
gnitionem,
quæ alia re
quiruntur
ad cognoscē
dā sacram
scripturam.*

Psal. 118.

Luc. 24.

Sapien. 1.

*Basil. in epi
sto. de vita
solitaria.*

Istuc ipsum expressit Basilius ille Magnus eleganti similitudine. Quem admodum (inquit) in cera quis scribere non potest, nisi characteres impressos ante deleuerit: sic nec anima, diuina dogmata degustare, nisi pristinos ex animo mores penitus exuerit. Quamobrem idem D. Basilius cum coram Valente Imperatore fidei suae rationem redderet, insolentiam cuiusdam coqui, qui tunc aderat seuerissimè coercuit, eò quòd homo rudis & carnalis, de rebus diuinis ausus esset petulanter disserere. Cum

167. 19.
Diuina scriptura cui similis.

autem diuina scriptura (vt grauissimi scriptores docent) similis sit imaginè obtutum circumagenti: nam quemadmodum imago illa ex quacunque parte adieris illam, te aspiciere videtur: ita & scriptura diuina bonis & malis præbet, cui rei maximo argumento sunt hæretici, qui dogmata sua, scriptura sacra confirmant, verum non rectè intellecta. Proinde diligentissimè cauendum, vt animo pio, & purgato tractetur. Per strendè ad intelligenda scripta diuina requiritur monstrator & studium diligens. Si enim in artibus sine studio monstrante non proficitur, cerè & in literis sacris istuc ipsum euenire putandum est. Sic Eunuchus intellexit Esaiam docete Philippo, Paulus ad pedes Gal

168.

malis
& T
dum
Lin
lycar
tullia
fius A
prian
rotha
mus
anzen
stinus
rum e
tem f
Hiero
lirus
hanc
cent a
ptura
gnū e
profu
profu
rū esse
cere p
puerit
maxim
ingeni
D. Pe
esse di
idem a
sicut &
malis

maliculis legem didicit. Sic Timotheus, & Titus, & Lucas, Paulum sibi sequendum delegerunt. Dionysius, Clemens, 170.11. Linus, Anacletus, Petrus. Ignatius, Polycarpus, Papias, Ioannem. Papiam, Tertullianus. Pantenu, Origenes. Dionysius Alexandrinus, Origenem. D. Cyprianus, Tertullianum. Eusebius, Dorotheum Antiochia antistitem. Hieronymus Didymum & Gregorium Nazianzenum. Cyrillus, Theophylum. Augustinus, Ambrosium, & alios alij. Sed mirum est, quod solam scripturarum artem sibi passim omnes vendicant, ut Hieron. ait. Hanc garrula anus, hac delirus senex, hanc sophista verbosus, hanc vniuersi praesumunt, lacerant, docent antequam discant. Cum tamen scriptura diuina ut Ambrosius ait, Mare magnum est, habens in se abyssum sensuum profundorum. Et Augustinus tantam profunditatem Christianarum literarum esse affirmat, ut in eis quotidie proficere possimus, si eas solas ab ineunte pueritia vsque ad decrepitam senectam maximo ocio, summo studio, meliori ingenio conaremur addiscere. Quin & D. Petrus in Epistolis Pauli quaedam esse difficilia intellectu dicit quae (ut idem ait) indocti & instabiles deprauant, sicut & ceteras scripturas ad suam ipsorum

Hieron ad Paulinum.

163.30.

Ambr. l. 7.

epist. 44.

In epi. 3. ad Volusianum.

2. Petr. 3.

rum

1. Cor. 2.

rum perditionem. Proinde non temere sunt omnia scripturarum arcana communicanda omnibus. Vnde & Paulus cum dixisset: *Sapientiam loquimur imperfectos*, cap. 3. subdit: *Tanquam parvulis in Christo lac vobis potum dedi, non escam*. Nondum enim poteratis, sed ne nunquam quidem potestis. Et ad Hebræos. 5. *Perfectorum solidus est cibus*, id est, perfecta aliorum mysteriorum intelligentia, eorum qui pro ipsa consuetudine exercitatis habent sensus ad discretionem boni ac mali.

Ecclesie iudicium.

169. 11.

Sicut autem Ecclesie sanctae soli tribuitur ab omnibus discretionis certitudo, qua verbum Dei discernere potest à verbis hominum, quod factum certum in ijs sanctis scripturis, quas secretum ab alijs scripturis suspectis, quam titulis apostolicis commendatis, ut ante dictum est: ita etiam tribui debet iudicium, & magisterium divinum, quod infallibiliter possit discernere inter dogmata falsa & catholica, & germanum sensum ipsius & alienum. Quomodo enim verè dici posset à Paulo Ecclesie columna & firmamentum veritatis, si in controuersia & dissensione dogmatum vacillaret, nesciès quid esset aut agendum aut acceptandum? Sed & Dominus ipse apud Esaiam aperte ostendit, Ecclesiam habere scripturam et diuinum iudicium.

1. Tim. 3.

Esaie. 39.

eius i
eis dic
te, &
recede
dicit L
ternu.
tur: E
ñ dab
num, /
potest
us. Vb
scilicet
ad aut
plū in
fite s
quanc
dam v
tiosos
sum ef
gisteri
res, ve
bitur i
modum
tò com
de fide
barer, c
dos seu
scriptu
tenend
cum au
commu

eius intelligentiæ. Hoc fœdus meum cum
 eis dicit Dominus, Spiritus meus qui est in
 te, & verba mea quæ posui in ore tuo, non
 recedent de ore tuo, & de ore seminis tui,
 dicit Dominus, amodo vsque & in sempi-
 ternū. Et apud Ioannē Christus loquitur. *Ioan. 14.*
 Ego rogabo patrem, & alium paracle-
 tū dabit vobis, ut maneat vobiscū in eter-
 num, spiritum veritatis, quem mūdus non
 potest accipere. Rectē igitur dixit Irenæ-
 us. Vbi Ecclesia, ibi & spiritus. Eius rei,
 scilicet in re dubia confugiendum esse
 ad autoritatē ecclesię, habetur exem-
 plū in ipsius Ecclesię primordijs super
 stite sacrosancto Apostolorū collgio,
 quando suborta quæstione inter quos-
 dam viros euangelicos & alios supersti-
 tiosos de legalium obseruatione, recur-
 sum est ad publicum & commune ma-
 gisterium, apostolos scilicet & senio-
 res, ut viderent de verbo hoc, veluti scri-
 bitur in Actibus Apostolorum. Quem *Act. 13.*
 modum tota sequens Ecclesia meri-
 to complexa est, ut quoties quæstio
 de fide occurreret, quæ Ecclesiam tur-
 baret, conuentus fierent, quos Syno-
 dos seu Concilia vocant, in quibus &
 scripturæ sensus aperiebatur, & quid
 tenendum in fide & moribus esset,
 cum autoritate præcipiebatur, atque
 communis Ecclesię sensus manife-
 stus

stus omnibus reddebat. Cū autē Ec-
clesia cōstet ex infinitis penē mēbris
quib⁹ plurima sunt, in quib⁹ est sancta
rusticitas, quæ ipsis, & non alijs pro-
desse potest, nō est consulenda Ecclēsia
in singulis mēbris, neq; in fidei quæstio-
nib⁹ cōgreganda: alioqui non essent in
Ecclēsia gradus cōstituti, & peculiaris
charismata, quæ nō omnib⁹ voluit spūs
esse communia, ut puta esse pastores &
doctores & prophetas, de qua re Pa-
lus ad Ephesios scribit. Qui quidē pa-
stores & doctores cōsulendi sunt in
quæ ad fidei doctrinā attinent, quibus
claves regni cœlorū cōmissæ sunt, &
gā, ut atq; soluendi, ut Christus ipse do-
cuit testantibus Euangelistis. Sed ad
diuisionem legis veteris recurramus.

*Lex vetus
quotuplex.*

Lex vetus diuiditur in moralem, ce-
rimoniam & iudiciale. Lex iudica-
lis, in qua de rebus forensibus præcep-
tur, utpote de pœnis delictorum, de
successionibus & similibus rebus, præ-
descripta est in libris Moyſis.

*Lex cere-
monialis.*

Lex ceremonialis, in qua describitur
sacrificia, quæ figurabant mysteria
Christi venturi, & veros fideles
tutus, *Umbra enim habebat lex, ut Pa-
lus docet, futurorum bonorum, non
sam rerum representationem. Figura-
bant enim sacrificia illa, sacrificia*

Hebr. 10.

lud spirituale Christi, qui vna oblatione consummavit in perpetuum sanctificatos, vt Paulus ait: Hæc lex multiformis est descripta, præcipue in Leuitico, quæ præter hoc quod figurabat vnicum illud sacrificium, Iudæos quoque ab idololatria, ad quam maxime proni erant, abstrahēbat.

Lex moralis, expositio legis naturæ, ac doctrina virtutū, carnis fragilitatem ostendens, & ad gratiam præparans.

Lex moralis.

Lex ceremonialis abolita est, quoniam per Christum impleta, sicut Christus ipse testatur. Lex (inquit) et propheta vsq; ad Ioannem. Nam post Ioannem consummatis omnibus quæ lex figurabat, & sublati typis, gratia & veritas per Iesum Christum facta est. Quin & iudicialis maxima ex parte abrogata est, in qua multa nimis dure fiebant, temporeq; Messia, dulcedine misericordiæ mitiganda erāt. Quod verò obijciunt Iudæi, legem duraturam in perpetuum, quod sæpe numero à Deo nominatur fœdus perpetuum, pactum sempiternum, quali nunquam finiendum: sciendum est vocem Adolam, quam nostri aliàs in æternum, aliàs in sempiternum, aliàs in seculum vertunt: non simpliciter dici de tempore, cuius finis nullus sit, sed vel de longa duratione, vel in-

Quæ lex vetus abo-

Matth. 11. Ioan. 1.

Obiectio Iudæorum.

I a defini-

definita, vel de eo quod duraturum est continenter sine interpellatione, cuiusmodi apud Latinos perpetuum, & perenne, iuge. De quo multa exempla sunt in sacris, ut Exodi. 21. *Seruiet ei in eternum*, nempe quam diu viuet, vel usque ad annos iubilei. Et Ierem. vigesimo quinto de migratione Babylonica: *Ponam, inquit, in his regionibus solitudinem sempiternam*, id est, diuturnam vel perennem usque ad reditum à Babylone, nam statim addit: *Seruiet gentes istæ regi Babylonis septuaginta annis*, in qua significatione & tunc accipitur, cum legis est mentio in eternum duraturæ. Sola autem lex moralis (cum sit interpretatio legis naturæ) abrogata non est, sed manet, quæ Christus non venit solvere, sed implere, eamque gratiam conferre, quæ & nos adiuti eadem implere possumus.

Lex moralis manet.

Matth. 5.

si abundauerit iustitia vestra plus quam scribarum & phariseorum, non poteritis intrare in regnum celorum. Vbi ostenditur quomodo iustitia hæc abundantior esse deberet in Christianis. Inter cetera ait: *Audistis quia dictum est antiquis:*

Numerus præceptorum veteris legis.

mœchaberis. At ego dico vobis: Quicumque aspexerit mulierem ad concupiscendum eam adulterium commisit cum ea in corde suo. Numerant autem Rabbini

daorum, vt Rabbi Cunlai, sexcenta
tredecim esse præcepta veteris legis,
trecenta enim sexaginta quinque, vt
est numerus dierum solis, ducenta au-
tem & quadraginta octo, quot sunt *Gal. li. ii.*
membra in homine.

Legem verò & Prophetas, aiunt *Lex et pro-*
quidam, quinque continere: moralia, *phetæ quot*
ceremonialia, iudicialia, promissa & *cōtineant.*
sacramentalia, vt agnus paschalis, vi-
tula rufa.

Cæterum quoniam regnum cælo-
rum intrare volentibus seruanda sint
mandata Dei, ea quæ commodius ser-
uabuntur, si intellecta probè fuerint,
proinde breuem explicationem deca-
logi, hoc est, decem præcepto-
rum Dei adscribendam
duximus.

DECALOGVS.

Decalogus, seu lex moralis, dua- *Decalegius*
bus partibus constat, quarum *quot parti-*
prior complectitur ea quæ Deo debe- *bis cōstat.*
mus. Secunda, docet quales esse debea- *218. 26.*
mus erga proximum. Porro huius diui-
sionis author est Deus, qui in duas ta-
bulas descriptum Moyfi tradidit.

Quidam, vt Hieronymus & Orige-
nes, tribuunt primæ tabulæ præcepta
I 3 qua-

quatuor, ex primo duo facientes, in quorum primo spiritalem: in altero crassam illam, & externam idololatriam prohiberi dicunt, ut primum fit: *Non habebis Deos alienos coram me.* Alterum: *Non facies tibi sculptile.* In secundam tabulam sex referunt, duo ultima præcepta de non concupiscenda vxore, & rebus proximi, committentes. At Augustinus & ceteri illum secuti, primæ tabulæ præcepta tria, secundæ, septem tribuerunt, quæ primum mandatum de vitanda idololatria siue corporali, siue spirituali, vnum faciunt. Postrema vero præcepta quæ sunt de non concupiscendo vel vxorem vel res proximi, in duo secant, quorum sententia

Ecclesiæ magis placet.

Aug. lib. 2. Quæst. super Exo. 1.

PRIMUM PRÆ-
ceptum.

Ego sum Iehoua Deus tuus:
qui eduxi te de terra Aegypti,
& de domo seruitutis. Non ha-
bebis deos alienos coram me.
Non facies tibi sculptile, neque
omnem similitudinem, quæ est in
cælo desuper, ac quæ in terra
deorsum, nec eorum quæ sunt
in aquis sub terra, non adora-
bis ea, neque coles. Ego enim
sum Iehoua Deus tuus, foris
zelotes, visitans iniquitatem
patrum super filios in tertiam
& quartam generationem, his
qui oderunt me, & faciens mi-
sericordiam in milla diligentibus
me, & seruantibus
præcepta mea.

*Explanatio
præcepti.*

In hoc præcepto, initio vitur Deu
veluti præfatione quadã in totam le-
gem. Nam cum Dominũ se nominat,
ius sibi vendicat, & autoritatẽ iuben-
di, Deinde quo legi suæ gratiam apud
nos conciliet, addidit se Deum esse no-
strum, hoc autẽ beneficio cum nos di-
gnetur, par est, vt nos illi vicissim nos
exhibeamus in populũ obsequentem.
Cum autem meminit liberationis post
fractum iugum seruitutis Aegyptiaca,
hoc quo ad corpus, ad populum Israe-
liticum spectat. Tamẽ est alterum ge-
nus liberationis quod ad omnes ho-
mines æquẽ pertinet. Nos enim ex spi-
rituali seruitute peccati, & diaboli ty-
rannide liberauit. Facit autem mentio-
nem liberationis ex seruitute Aegy-
ptiaca, vt commonefaciat nos summa
ingratitude reos fore, nisi totos se-
li nos in obsequium addixerimus. Ce-
terum Iohoua quid sit, dictum est, vbi
egimus de nominibus Dei mystica.
Exigit autẽ à nobis hoc præcepto Deus
vt suum illi honorẽ deferamus, neque
200.8 vllam eius partẽ transferamus aliõ. Est
autẽ illi honor proprius, eum adorare,
collocare in ipso fiduciam, inuocare,
tanquam datorẽ omnis boni. Id quod
Matth. 4. Christus apud Matthæum expressit
Deuter. 6. cum diabolo tentanti se dixit, ex Deo
terono

teronomio citans scripturam: *Domini-
 num Deum tuum adorabis, & illi soli ser-
 uies*: scilicet cultu latriæ, id est, honoris
 soli Deo debiti, quæ quidem latria con-
 sistit in fide, spe, & charitate, de quibus
 postea dicitur. Assignant autem Theo-
 logi duplicem orationem seu honorē,
 Vnum latriæ à Græco verbo λατρεύω id *Latria.*
 est, colo, adoro, dictæ, quæ soli Deo de-
 betur cum recognitione & existimatio-
 ne vniuersalis potestatis, prouidentia,
 & dominij. Alterum verò dulia à δου- *Dulia.*
 λείω id est, seruiō sic dictæ: quæ à
 latria differt per existimationem & re-
 cognitionem, id genus officij quod præ-
 stamus alicui propter virtutis excel-
 lentiam aut dignitatem, quam in eo
 esse credimus. Quanquam dubitant
 aliqui, an propriè dulia huiusmodi
 officium appelleretur, cum honor ille qui *176.26.*
 sanctis debetur communiter, mini-
 mē in signum seruitutis exhibeatur.
 In eo autem cum dicit: *Non facies tibi
 sculptile*: crassam illam & externam
 idololatriam, vt dictum est, prohi-
 bet, qua gentes maximè vsq̃ sunt. Nam
 verbis illis: *Non habebis deos alienos co-
 ram me*, spiritalem idololatriam no-
 tat. Adiungens autem sanctionem,
 dicit se esse Deum nostrum, fortem
 zelotem, & cætera. Vbi fortitudinis
 I 5 memi.

meminit, ut ostendat se ad vindicandam gloriam suam satis habere potentiam. Porro nominando se zelotem, inuit æqualem aut socium ferre non posse. Constat enim zelotem seu zelotypum eum dici, qui ita uxorem amat, ut sibi ipsi metuat, ne quis eam ad adulterium sollicitet, aded ut ægre ferat aliquem propius coniugi suæ assidere, quod se solum amari velit, Nam ut se nobis Deus pro sua infinita bonitate donauit, ita nos vult esse prorsus suos, atque hæc animarum nostrarum est castitas, illi dicatas esse & penitus adherere, sicut rursus adulterio polluantur, dum ab eo ad superstitionem deflectunt. Hinc illæ voces: *Ego habuam, hoc est, nomen meum, gloriam meam alteri non dabo, & laudem meam supercilibus.* Item: *Spiritus fornicationum decepit eos, & fornicati sunt à Deo suo.* Et alibi: *Fornicantes cum dijs alienis.* Quod verò plus nobis incutiat terroris, non tantum de his quæ offenderint, penas sumpturum seminatur, sed eorum quoque sobolem fore maledictam. Quod si quispiam dicat, hoc æquitatem Dei non esse consentaneum, punire aliquem propter alterius noxam, præsertim cum apud Ezechielem dicatur: *Anima quæ peccauerit, ipsa morietur.*

Esai. 42.

Osee. 4.

Iudi. 2.

*Solutio ob-
iectionis.*

Ezech. 18.

qua
put
enim
nes
cun
ficu
pos
suar
fili
quid
Vifi
tam
apu
que
esse
nat
sola
gis
tis.
qua
coro
indi
mar
rius
mer
ait
Qu
tra
gen
bita
re ef

qualis sit humani generis conditio re-
 putamus, soluta est quaestio. Natura
 enim maledictioni obnoxij sumus om-
 nes, nec est quod de Deo conqueramur,
 cum in hac sorte nos reliquit. Iam verò
 sicut suã erga pios dilectionem eorum
 posteritati benedicendo, demòstrat: ita
 suam aduersus impios vindictã, eorum
 filios hac benedictione priuando exe-
 quitur. Præterea aiunt, quod hic dicit:
Visitans iniquitatem in tertiam & quar-
tam generationem eorum qui oderunt me,
 apud Ezechielẽ apertius dictũ: *Animam*
que peccauerit (hoc est dominũ oderit)
esse puniendã. Vnde hic locus non dam-
 nat tertiã & quartã generationẽ, ob
 solam naturæ propagationem, sed mag-
 is ob imitationem paternæ impieta-
 tis. Quod verò seueritatem in tertiã & 373.14.
 quartã generationem prædicit, miseri- Psal. 103.
 cordiam in mille facturum pronũciat,
 indicat misericordiam suam tantò esse
 maiorem seueritate, quantò millena- Peccantes
 rius ternario. Quin millium finito nu- contra pri-
 mero pro infinito vtitur, quoniam, vt mum præ-
 ait scriptura, *In seculũ misericordia eius.* ceptũ ratio-
 Quod igitur fidẽ attinet, peccant con- ne fidei.
 tra hoc præceptum primò, infideles, vt 1
 gentes, Iudæi, hæretici. Secundò du- 180.14.
 bitantes in fide. Neque enim dubita- 2
 re est credere. *Fides enim est,* vt Paulus
 ait.

I 6

ait, *argumentum non apparentium*, propterea quod sicut illa quæ argumentis confirmantur, vera esse creduntur: ita & hæc quæ fide apprehendimus vera esse credenda sunt, in quibus confirmandis fides firma, vicem argumentorum obit. Tertio scrutantes curiosè ea circa quæ versatur fides, ut est essentia Dei, & alia eiusmodi, hæc enim, nullus intellectus creatus assequi potest ad plenum. *Quis enim cognovit sensum Domini?* ait Paulus. Quarto negantur fidem. *Corde enim creditur ad iustitiam, ore autem fit confessio ad salutem*, docente Paulo. Hoc modo in Deum peccarunt Helchefatæ hæretici, asserentes non esse criminofum in tormentis CHRISTVM voce tenus ab eo negari, qui corde ipsum confiteretur. Quinto tentantes Deum. Nemo enim tentat nisi rem dubiam. Sexto non independentes debitum cultum Deo. Septimò peccant contra primum præceptum ratione fidei, fortilegia exercentes, aut illis fidem habentes, quales sunt qui genethliacis & astrologis fidem accommodant, suamque vitam & opera, ad cœli signa iuxta temporum discrimen, comparant. Hoc est enim sentire, Deum subesse creaturis suis, aut ea quæ Dei sunt, tribuere creatu-

3

183.30

314.20

Roma. 1.

4

Helchefatæ

336.31

5

6

7

ra. Quanquam autem constet superio- *Solutio ob-*
 ra corpora in hæc inferiora corpora in- *iectionis.*
 fluentiam habere: tamen anima ratio-
 nalis cōstellationibus neutiquam subia-
 cere putāda est. Et certè qui fideli men-
 te patrem qui in cœlis est, compellit, is
 se totū Dei protectioni committit, cer-
 tus sibi nullā posse nocere creaturam,
 quem tuetur omnis creaturæ opifex, &
 moderator Deus. Quod ut fiat & ipse
 Dominus apud Ieremiam præcipit. *Iu- Jerem. 10.*
xta vias gentiū nolite discere, & a cœli si-
gnis nolite metuere, quæ timent gētes, quia
leges populorum vanæ sunt, Preterea qui
ariolos sciscitantur, aut somnia ob-
seruant, maleficos, & diuinos consu-
lunt, ut futura præfagiant, secreta ri-
mentur, ut deperdita recuperunt, id
quod sacra scriptura in multis locis
vetat, ut Leuit. 19. Non declinetis ad
magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini.
Non augurabimini, neq; obseruabitis som-
nia. Et vigesimo: Anima quæ declina-
uerit ad magos & ariolos, & fornicata
fuerit cum eis, ponam faciem meam con-
tra eam, & interficiam illam de medio po-
puli tui. Et Ieremiæ vigesimo septimo:
Nolite audire Prophetas vestros, & diui-
nos, & somniatores, & augures, & male-
ficos. Quod si quando eueniant ea quæ
vates isti prædicunt, hoc Dei permis-
sione

fione fit, vt ipsi qui hoc audiunt, aut vident, prohibetur, & appareant qua fide, vel deuotione in Deū, qui haec fieri prohibet, & vult vt illū solum amemus ei; fidamus. De qua re ita in Deuter. legimus. *Si surrexit (inquit Moyses) in medio tui Propheta, aut qui somnium se vidisse dicat, atq; praedixerit signū, atq; praesentū, & euenerit quod locutus est, et dixerit tibi: Eamus, & sequamur deos alienos, quos ignoramus, et seruiamus eis: nō audite verba Prophetae, aut somniatoris, quia tentat vos Dominus Deus vester, vt patet*

Deuter. 13.

Deuter. 10. 16.

25. 6

utrum eū diligatis an non: in toto corde et in tota anima vestra Dominū Deum vestrum sequimini, ipsum timete, mandata eius studite, & audite vocē illius, ipsi seruiamini, & ipsi adhaerebitis. Porro diabolus nō

Ratione

posse pijs plus incommodare quā illi Deo fuerit concessum, liber Iob infirmi testimonio cōfirmat. Ratione autem spei peccant contra primum praecceptum, Primò desperantes quod licet Deus velit aut possit saluare, aut

1

parcere. Secundò qui in potentia suis & diuitijs, aut hominibus confidunt.

Psalm. 19.

Tales notat Psalter: Hi in curribus, in equis, nos autem in nomine Domini. Et Ieremias: Maledictus qui cōfidit in homine, & ponit carnem brachium suum, &

Domino recedit cor eius. Talis erat prius

caps Tyri cui per Prophetam dictū est: *Ezech. 28.*

Eleuatum est cor tuū, & dixisti: Deus ego sum, & in cathedra Dei sedi in corde maris, cum sis homo & nō Deus, & dedisti cor tuum quasi cor Dei. Terriō præsumentes de misericordia Dei, hoc est, qui sperāt

3

veniā sine pœnitētia, aut beatitudinē, sine nostra cooperatione ad bonū. Nam qui bona egerūt ibunt in vitā eternā, qui vero mala in ignē eternū. Quartō præsumentes de meritis proprijs, cū scilicet sibi nimīū tribuunt, atq; estimāt de bonis operib⁹ suis. Cōtra quos illud dictū

4

Christi: *Si feceritis omnia quæ præcepta sunt vobis, dicite, serui inutiles sum⁹, quod*

debuimus facere, fecimus. Porro q̄ chari-

Ratione

tatem attinet, contra primū præceptū

charitatis

peccant. Primō qui mundū amant plus

peccātes in

quā Deū, cum tamē ille (vt Christus

primū præ-

ait) *diligēdus ex toto corde, & ex tota ani-*

ceptum.

ma, & ex tota mente. Quibus verbis in-

346. 19.

nuit vt oēs vires suas homo ad Deum

Maith. 21.

amandū & glorificandū referat. Sūnt

Quid sit di-

autem in hoīe tria, ratio, volūtas & vis

ligere Deū

vitalis seu sensibilis, Ratio quæ diju-

ex toto cor-

dicat & discernit res, & hæc signatur

de, ex tota

per mentē. Volūtas quæ cupit rem cog-

anima, &

nitam, & hæc significatur nomine cor-

mente.

dis, Animā vitalis, qua alitur & vege-

ad laudem Dei, meditando scilicet o-

tatur corpus. Ratione ergo vtendum

pera

ad laudem Dei, meditando scilicet o-

pera

pera illius, & illi fidendo, & credendo, lijs cōsulendo. Voluntate verò, cupendo ea, quæ in Dei gloriã vergunt. Anima quoq; vitali, seu vi sensibili: valentia, robore, sensibus vtēdo ad optima quæq; pertinētia ad laudē Dei. Qui cognoscat, & glorificetur, oīa cōdit sunt, vt ante ostensum est. Secundò peccant contra primū præceptū rationis charitatis, timentes plus offensam hominū, quàm Dei, præponentes fauorem Dei, fauori hominum, cū tamen plus oportet obedire Deo quàm hominibus plusq; timendus sit Deus, qui occidit corpore, aīam in gehennā mittere potest. Tertio, metuētes offensam Dei solum propter pœnā: cū tamē Deus a mandis sit propter se, vtpote summus bonū, & pater misericordiarū, & Deus totius cōsolationis, vt Paulus ait. *2. Corin. 1.* que hæcenus de primo præcepto.

SECUNDUM PRÆCEPTUM.

Non assumes nomen Dei in vanum: Nec enim habitabit dominus in fonte, qui assumpsit nomen Dei frustra.

Ratio ordinis.

Pulcherrimo ordine hoc secundo

dum præceptum primo subnectitur, ve-
luti ex eo promanans. Cùm enim vix
fieri potest, quin quod tota mente cõ-
plexi sumus, lingua itidẽ sonemus. Est
enim sermo proximus mētis interpres.
Proinde cùm primùm præceptum po-
suisset, quo principaliter cor nostrum
formauit, qua ratione se erga Deum ge-
rat, secundũ hoc posuit, quo docet quo
modo de Deo agnito, tum apud nos,
tũ apud alios loquamur. Vetat autẽ ne
Dei nomine abutamur, non peieran-
do tantũ, sed præter necessitatem iu-
rando. Est autẽ nominis Dei vsus legi-
timus in iureiurando, cum scilicet abhi-
betur ex iusta causa asserendę veritati.
Quamuis autem Christus, vt Augusti-
nus sentit, omnem asseuerationem, in-
ter perfectos christianos superuacane-
am esse sentiat apud Matthæum, cùm
dicit: *Audistis quia dictum antiquis: Ne
peierato, sed Domino que iuraueris reddi-
to. At ego dico vobis, omnino non esse iu-
rãdum, neque per cælum, quoniam Dei so-
lium est: neque per terrã, quia eius pedum
subsellium est: neque per Hierosolymam,
quoniam vrbs magni Regis est: neque per
tuum caput iuraueris, quoniam non possis
vel vnũ crinem album, nigrũm ue face-
re. Sit autem sermo vester, est, est, non, non:
quod præter hæc est, à malo est. Tamen
cũm*

*August. de
sermone
Dei in mō-
te. lib. 1.
Matth. 5.*

cùm interim in Ecclesia sint impedi-
cti, excusat idem Augustinus, ad tunc
in Euangelio, sed & in alijs negotijs
rante, modò infirmitas eius cui iuratur,
& causæ gravitas seu necessitas iur-
mētum extorserit, quod tamen quò
fieri potest vitandum esse docet. Quò
sententiam communis Ecclesiæ colles-
sus sequi videtur, qui permittit ut pec-
bet, non tantum in cōfirmatione ves-
Dei, sed etiam in fœderibus Principum
in suscipiendo magistratu, in iudicio
magistratus exegerit, ac sicubi causæ
gravitas postulauerit, iuramentum
ne peccato præstare possit. Quin etiam
peccaturos, nisi id præstiterimus.
Hinc & Paulus Apostolus saepe
rasse legitur, veluti cùm dicit: *Quia
tem scribo vobis, ecce coram Deo, qui
mentior. Item: Testis est mihi Deus,
seruio.* Porro iuramentum tres con-
tes habere debet: quemadmodum De-
minus apud Hieremiam præcipit,
cens: *Et iurabit, viuit Dominus, in ver-
tate, in iudicio, & in iustitia.* Vbi iuratur
in iuramento, primùm subesse oportet
tere veritatem, vt non aliter sciri
præstetur, quàm vt mendacium opus
diaboli destruat, veritas verò des-
gatur. Deinde iudicium adhibendum
est, vt non temerè, sed cùm magis
delib-

Galat. 1.

Roma. 1.

Iuramenti
Comites.

Ierem. 4.

deliberatione: nepe vt iurans prius con-
 sideret, an rei necessitas, aut grauitas
 iuramentum exigat, an hoc quod iurat
 facere queat nec ne. Item, ne vel non si-
 ne tempore & loco vel ira, aut alio pra-
 uo affectu concitatus iuret. Postremo
 videndu, vt nihil nisi quod iustum ac
 honestum est iuretur! Quos comites iu-
 ramētum si habuerit, non est dānabile:
 quippe quò veritas, pax & cōcordia de-
 fendatur: falsitas, lis, & dissensio destru-
 antur. Nam (vt Paulus ait) *omnia contro-*
uerſe finis est iuramentum.

*deliberatio
 quod iurat
 quod iurat
 quod iurat*

Hebr. 6.

Hoc autem praecipuum spectat lon-
 gius, quam ad cohibenda iuramenta,
 quibus profanatur Dei nomen. Pro-
 posita enim vna specie, in vniuersum
 nos admonet, ne vnq̄ in medium à no-
 bis pferatur Dei nomen, nisi cū timo-
 re ac reuerētia, & in eum finē, vt glorio-
 sum appareat. Nā cum sit sacrosanctū,
 cauere debemus omnibus modis, ne
 aut ipsum contemptui habere videamur,
 aut alijs occasionē contemnendi
 praebemus. Id autem ita fiet, si de Deo
 eiusque operibus nō aliter cogitemus
 aut loquamur, q̄ in eius honorē. No-
 mē verò Dei hic accipitur aut pro ipso
 Deo, vel pro Dei maiestate, potentia,
 sapientia, bonitate, in summa, pro
 eo, quod rectē Deo tribui potest,
 Iuxta

*Præceptum
 secundum
 latius pa-
 tet.*

Nomē Dei.

188.3.

25.1.

*Quadrupli-
citer bene
vtemur no-
mine Dei.*

1

Math. 10.

2

Psal. 33.

Psal. 102.

Iob. 1. et. 2.

Iuxta hanc acceptionē nominis De-
quidam aiunt, nomine Dei triplici,
quadruplici ratione bene vtemur: Pri-
mū cōfitendo, cū ipsum Deū cō-
toto mundo, Deū ac dominū nostrum
confitemur, ab illius confessione neque
blanditijs neque tormentis dimobili-
De qua confessione dictum est: *Qui
confessus fuerit coram hominibus, cōfite-
et ego eum coram patre meo, qui est in cae-
lis.* Secūdo bene vsurpamus nomē De-
cūm Deum in omnibus laudamus, ip-
sique tam in prosperis quā aduer-
gratias agimus. Quod genus frequen-
tissimum est in Psalmis veluti: *Benedi-
cam Dominum in omni tempore, semper
laus eius in ore meo.* Item: *Benedic anima
mea Domino, et noli obliuisci omnes tribu-
tiones eius: Qui propiciatur omnibus in-
iquitatibus tuis, qui sanat omnes infirmita-
tes tuas. Qui redemit de interitu vitam
am, qui coronat te in misericordia et
rationibus.* Ac alijs sexcentis locis. He-
ius mirificum exemplū in Iob, qui
grauissimis omnibus calamitatibus
premeretur, in hanc laudis ac gratia-
rum actionis vocem prorupit: *Si
suscepimus de manu Domini, mala autem
quare non sustineamus: Dominus dedit
Dominus abstulit: sicut Domino placuit
ita factum est: sit nomen Domini benedi-*

*flum.
ctē, cu-
mus,
blice.
nome
imus,
mines
nem,
here f
qui D
rentur
ctos v
lestius
quid a
dū vic
mibi l
cū dic
us? Pul
bus m
est, qui
intra o
rite vs
omnib
postul
via ma
lis nos
eriam
cūm o
semilis
mea. I
monia t*

Hum. Tertio usurpamus nomē Dei re-
 ctè, cum verbum eius syncerè prædica-
 mus, at inuulgam⁹, & priuatim & pu-
 blicè. Priuatim quidem, quum vbiq̃ue
 nomen Dei magnificamus ac celebra-
 mus, & quātum in nobis est, omnes ho-
 mines in eiusdē Dei nostri celebratio-
 nem, & verbis, & operibus nostris tra-
 here studemus. Rursus cū auersamur,
 qui Deum nostrū vt par est, non reue-
 rentur. Sic affectos fuisse omnes San-
 ctos videmus, quibus nihil vnquā mo-
 lestius fuit, quā videre aut audire ali-
 quid agi in Dei contēptū. Quemadmo-
 dū videre est in Dauid, cum ait: *Fuerūt*
mihī lacrymæ meæ panes die ac nocte, Psal. 41.
cū dicitur mihī quotidie. Vbi est Deus tu-
us? Publicè verò ab his prædicatur, qui-
bus ministerium verbī Dei commissum
est, quibus dictum est: Prædica verbum,
2. Tim. 4.
instā opportune & importune. Quarto,
rite usurpamus nomen Dei, Deum in
4
omnibus inuocādo, ac ipsius auxilium
postulando, siue vt actus nostros in
via mandatorum dirigat, siue vt à ma-
lis nos eripiat. Quod genus vbiq̃ue
etiam obuium est in Psalmis, veluti
cum orat Dauid: Perfice gressus meos in
semilis tuis, vt non moueantur vestigia
mea. Item: Inclina cor meum in testi-
monia tua. Item: Non in arcu meo spe-
rabo-

Psal. 16.

Psal. 118.

Psal. 43.

rabo, & gladius meus nō saluabit me. sed
 dextera tua & brachium tuum, & illumi-
 natio vultus tui. Hic certè verus est
 tus ille Dei, quem à nobis ipse requirit,
 quo nobis ipsis penitus diffidim⁹, ei se-
 li omnium rerū & actionū nostrarum
 exordia, progressus, & fines tribuimus.
 Rursus, quo ab eo solo auxiliū in tribu-
 lationibus, expetimus. Quem cultum
 etiā Deus apud Psalterem à nobis recu-
 rit hūc verbis: *Inuoca me in die tribula-*
tionis, & eruā te, & honorificabis me. Ad
 hæc rectè utimur nomine Dei, cum
 lud, pro veritatis confirmatione, con-
 periclitatur, adhibemus: quod tamē
 nus sub prioribus, maxime quod in
 uocando, laudando consistit, contra
 cōstat. Contra hoc præceptum primi
 blasphemātes, cum scilicet Deo
 buūt, quod nō est, aut negāt quod
 est. Quos vetus lex morti addicit.
 cundō illicita vouētes, de peccato
 cet, aut contra consilia Euyāgelica.
 lis fuit promissio Herodis facta He-
 diadi: & Iudæorū, qui vouerunt se
 comesturos, nisi prius occidissent Pa-
 lum. In talibus autem votis decreta
 mutandum est. Tertio, qui vota
 facta temere violant. Scriptum
 enim Leuitici tertio: *Quod semel
 sum est, e labijs tuis obseruabis, &*

Psal 49.

*Peccantes
 contra præ-
 ceptum se-
 cundum.*

*1
 Leuit. 24.*

*2
 Mac. 6.*

*3
 Act. 25.*

sum est, e labijs tuis obseruabis, &

sicut promissisti Deo tuo. Item Ecclesiastici quinto : Si quid vouisti Deo, non turbabis reddere, quia Dominus requirit illud, Quarto, peierantes, id est, mēdācium iuramento firmantes. Quinto, iurantes sine necessitate, aut sine reuerentia nominis Dei.

4
5

Quod dicitur Sapiens Hebraeus : Iurationi (in Eccle. 23.) non assuescat os tuum, multi enim casus in illa. Vir multū iurās implebitur iniquitate, & de domo eius nō discedet plaga.

Et alibi: Loquela multum iurans horripilationem capiti statuet, & irreuerentia illius, obturatio aurium. Præter hos quinque modos, quibus contra hoc præceptum peccatur, sunt alij quatuor, qui facile colligi possunt ex quatuor modis supradictis, quibus nomen Dei rectè usurpari docuimus. Sed de præcepto secundo hæcenus.

Ibidem.

TERTIVM PRAECEPTUM.

Memento ut diem Sabbati sanctifices : Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua, Septimo autem die Sabbatum domini Dei tui est : Non facies

facies omne opus in eo, tu & filius tuus, & filia tua: seruus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & aduena, qui est intra portas tuas. Sex enim diebus DOMINVS fecit cælum, & terram, & mare, & omnia que in eis sunt, & requieuit die septimo. Idcirco benedixit DOMINVS diei Sabbati, & sanctificauit illum.

Sabbatum vt huius præcepti manifestior sententia fiat, hæc scienda sunt. Hebræi sabbatum requiem sonat. Et quia primus dies hebdomadæ requiei peculiariter deputatus erat: idcirco idem dies apud Hebræos propriè Sabbatum dictum est, quemadmodum in Leuitico legimus: *Septimus dies erit vobis sabbatum, & requies Domini.* Postquam autem sabbati nomine, latius scilicet accepto vocabulo, tota hebdomada significari cœpta est. Sic Lucae octavo octauo legimus: *Ieiuno bis in sabbato.* Vnde & numeratio dierum illa fit: prima sabbati, secunda sabbati, tertium sabbatum, &c.

Leuit. 23.

sabbati, &c.

In vniuersum autem duplex est sabbatum, externum & internū seu spirituale. Primum consistit in externa & corporali quiete. Secundum in mentis tranquillitate, erga Deum comparanda. Externum item duplex, ceremoniale & morale. Quod ad Ceremoniā attingit, non habet hoc præceptum eandem omnino rationē apud Christianos, quam apud Iudæos habebat. Si quidem quod Sabbatum certæ diei alligatum erat, ceremonia est, apud Christianos (vt constat) abrogata. Verūm quod ad morale legis pertinet nihil mutatum est. Id verò constat in eo situm esse, vt homo qui corpore constat & anima, aliquo saltem destinato tempore, & corpore & animo quiescat, totus laudi, contemplationi Dei intentus, vt corpus labore fatigatū, alterna requie non careat, & mens ipsa externis laboribus distracta, diuina legis meditatione, ac diuinorum beneficiorum recollectione reficiatur. Vnde consequens est, nedum apud Iudæos, sed & apud Christianos, iuris esse diuini, vt saltem aliquo destinato tempore, ceremonie instituta, ad audiendum verbum Dei, & ad excitandam fidem, & charitatē erga Deum, & ad vacandum precationibus

Sabbati diuisio

Sabbatum morale in quo constat.

K alijs

1
Sabbatum
externum
cur datum
Iudæis.

Exodi. 31.

2

Exodi. 31.

3

Ezech. 20.

alijsque spiritualibus sacrificijs, reue-
antur. Deinde sabbatum externum in
hoc datum est, vt esset certum signum
inter Deum, & homines Deum agno-
scentes. Quemadmodum in Exodo le-
gimus: *Videte* (inquit Dominus) *vt cu-
stodiatis sabbatum meum, quia signum est
inter me & vos.* Signum enim erat de-
memoriale Iudæis, quo in primis ad-
monerentur illius ineffabilis operi-
nempe creationis totius orbis, sex die-
rum opificio absoluti. Secundo sabbat-
um erat memoriale Iudæis, vt admo-
nerentur illius beneficentiæ, qua à do-
rissima captiuitate Pharaonis libera-
erant. Quod in Deuteronomio ponit-
ur: *Memento* (inquit) *quod ipse serua-
uit te in Aegypto, & eduxerit te inde Dominus
Deus tuus in manu forti: ideo præcepit
tibi, vt obseruares diem sabbati.* Tertio
significabat Iudæis sabbatum externum
requiem internā, & sabbatum spiritua-
le, vt scilicet hinc admonerentur à
operibus requiescere, ac finire vt
Dominus, nō ipsi sese sanctificaret.
quo Dominus apud Ezechielē Prophe-
pheta ait: *Insuper et sabbata mea dabo
vt esset signū inter me & eos, & sciat quod
ego Dominus sanctificans eos.* Quam-
interim Iudæorū vulgus, quemad-
dum nunc, ita & olim, magis signum

rebus signatis inhaerit, quo factum est, ut scriptura testatur, Deum Iudeorum sabbata odisse coepisse. Sic enim apud Esaiam est: *Neomeniam & sabbatum, & festiuitates vestras non ferā: iniqui sunt cœtus vestri, calendas vestras & solennitates vestras odit anima mea, facta sunt mihi molesta.* Causam autē subiecit, quippe quod Iudæi sabbato, non ad quietem animi, & mentis tranquillitatem erga Deum comparandam, sed tantum ad externam quietē, quam superstitiosè obseruabant, abuterentur. Subdit enim: *Manus vestrae plene sunt sanguine. Lauamini, mundi estote, auferte mala cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere peruersè, discite benefacere.* Porro eadem propemodum, quæ sabbatum externum Iudæis significabat, nobis significat dies dominicus, nisi quod nos loco liberationis Israël ex Aegypto (qui typus erat) admonemur, ut meminerimus nos per agni immaculati sanguinem, à foedissima tyrannide Satanæ redemptos, ne per ingritudinem reuoluamur in maiorem seruitutem: Deinde hic dies nos monet, ut quæadmodum CHRISTVS nostri causa factus est obediens patri vsque ad mortem, mortem autem crucis, ut quæ is superatam

Esaiæ. 16

Dies dominicus.

K 2 morte,

morte, ac operibus suæ dispensationis consummatis, requieuit in sepulchro: ita & nos mortificata carne, omnibusque carnalibus desiderijs consopitis, totos Deo submittamus, vt conspuitur cum Christo per baptismum, vltra nõ seruiamus peccato, sed exhibeamus membra nostra Deo seruire iustitiæ in sanctificatione. Eius nos admonet Ecclesia diebus dominicis aquã benedictam aspergens. Præterea in processionibus signum crucifixi, & vexilla veluti trophea quædam resurgentis Domini ferre iubens, vt scilicet admonemur eo die totos nos intentos esse portare, vt per omnem vitã Christum crucifixum sequamur, carnem vnã cum vitijs, & concupiscentijs crucifigentes, vtque quemadmodum Christus resurrexit per gloriam patris, ita & nos in nouitate vitæ ambulemus. Ita ceremoniæ laudabiles sunt, si in eis per vñibilia a diuisibilia & spiritualia proficimus. Atque hinc etiã fit, vt præceptum de sabbato, quantum ad exteriorem ceremoniã attinet, charitati Dei & proximi cedere debeat. Quod & lex ipse licet Iudæis obæcatis id non videtur, satis demonstrabat, quæ iubebat sacerdotes operari in tẽplo. Quamobrem & Christus toties cæcitatẽ Iudæorum

Roman. 6.

24. 8. 21.

Aspersio aquæ die dominico.

Processiones.

Roman. 6.

damnat, qui externam ceremoniam sabbati, salutis hominis præponebant. Ut inter cætera, cum interrogarent Iudæi: *An liceret sabbatis curare?* Respondit Iesus: *Quis ex vobis homo qui habeat ouem vnam, etsi ceciderit hæc sabbatis in foueam, nonnetenebit & leuabit eam? Quanto magis melior est homo oue?* Itaque, ut subiicit, licet sabbatis benefacere. Et statim ad Domini iussum, restituta est manus arida hominis qui illic erat, sanitati. Quamquam autem Christianis verè pijs, omnis dies dominicus habendus, ac in hunc modum spiritualiter sabbatizandum perpetuo. Propterea tamen sabbatum externum abrogatum cæteri non debet. Cum enim inter Christianos plerimi adhuc sint imbecilles, qui ad eam sabbatizandi perfectionem nondum pertingunt, retinenda erat hæc lex in Ecclesia, tanquam Pædagogus imperfectorum, in eam sensim perfectionem, quæ est in Christo Iesu, adducens. Quin non tantum infirmis, sed & perfectioribus, ac iam tota mente Deo vacantibus, diebus festis ab omni opere externo cessandum est, tum ad conseruandam Ecclesie disciplinam, tum ob vitandum scandalum, tum denique, ut animus ab omni corporea actione auocatus, ardentior in Dei cõtemplationem assurgat.

Matth. 12.

11001100
11001100
11001100

11001100

11001100

Cæterum quies illa spiritalis inchoatur dumtaxat in hac vita, nec ante perfecta futura, donec è mundo migrem.

Sanctificant ergo rectè sabbatum externum, qui humanis negotijs postpositis, toti in laudem Dei, & gratiarum actione, diebus festis profusi sunt, verbum Dei, & officia diuina animo atentoque audientes, peccataque plangentes. Peccant cõtra hoc præceptum, qui aliquid operis externi exercent, nisi tamè magna necessitate excuset.

*Qui peccat
cõtra præceptum
primum tertium*

1

Num. 15.

Exod. 16.

cùm semper Dei causa cæteris rebus longè anteponenda sit, et quotidie pietati studendum, quis nõ videret scelus esse, nolle, vt vel diebus dominicis externæ cedant rebus internis. Numeri quidem decimo legimus eum hominem, qui magna collegerat in sabbato, oblatum Moysi, Aaron, & vniuersæ multitudini, iussu Domini lapidibus obrutum esse extra castra. In Exodo quoque narratur peccasse populum qui contra mandatum Domini abierat colligere manna in die sabbati. Quantò ergo magis peccandũ est, eos grauius peccare, qui diebus festis lucro studentes, negotiorumque operibus toti incumbunt. Deinde impingunt in hoc præceptũ, qui diebus festis spectaculis, ludis, aleæ, saltationibus intenti, qui comestationibus, ebrietatibus

2

bus vacat, qui colloquijs pravis, & can-
 tilenis die sanctu conspurcat, quos Car-
 thaginense & Toletanum conciliu ex-
 communicandos decernunt. Præterea,
 qui etsi in templum veniunt, et cere-
 monia obseruent, spiritu tamen ea ipsa, ob-
 quæ conueniunt, non proficiunt. Quos
 Dominus apud Esaiam designat: *Popu-
 lus hic (inquit) labijs me honorat, cor autē
 eorum longè est à me.* Quin & apud Ie-
 remiam, maledictus is pronunciat, *102.15.
 103.10.* qui facit opus Dei negligenter, His ve-
 ro grauius peccant, qui in templo res
 profanas ac turpes tractat, sine reueren-
 tia Dei. Qui ne suum delictum leue es-
 se putent, recolant Christu, facto de fu-
 niculis flagello, eiecisse euentes & ven-
 dentes de templo, ac dixisse: *Domus mea,
 domus orationis vocabitur, vos autem fe-
 cistis illam speluncam latronum.* In sum-
 ma, peccat contra hoc præceptu, qui sab-
 batu internum prophanant, q̄ in dile-
 ctione Dei & proximi consistit. In festo
 excusantia opus, hæc esse perhibentur:
 Primò opus ordinatu ad Dei cultu: Se-
 cundò, nobis alijsve necesse, vt cū para-
 m^o cibos, et mādūcam^o, ita medicinas cō-
 ficim^o, agrosq; curamus. Tertid, opera-
 mie, vt sepelire mortuos, Quartò, res a-
 liqua parua, vt modicu qd opari. Quin-
 to, grauis vitatio damni, vt verbi causa

3

Esaiæ. 29.

Ierem. 48.

102.15.

103.10.

4

Ioan. 2.

Matth. 21.

5

Excusan-

tia opus in

festo.

K 4 inagru-

ingruentibus hostibus, aut tempestante,
licet nobis metere segetes, vvas, &c.
Sabbatum enim (ait Christus) propter ho-
minem, non homo propter sabbatum.

QUARTUM PRÆ-
ceptum.

102.10. *Honora patrem tuum, &
matrem tuam, vt sis longeuus
super terram.*

Ratio ordi-
nis.

Quoniam post Deum proximè ob-
ligamur parentibus. Primò, quia post
Deum sunt nostræ generationis prin-
cipium, & causa subsistentiæ. Secun-
dò, propter dulcem ab eis educatio-
nem, & bonam institutionem. Idcirco
post tria præcepta de honorando
Deo, proximè subsequitur præceptum
de honorandis parentibus, vt scilicet
liberi cogantur ex diuino præcepto
præstare, ad quod naturalis pietas
se eos debuit compellere, sicut & natu-
rali instinctu ciconia, infantiæ suæ re-
ces rependens, patres senio confectos
alere, & alis suis subleuare dicitur.
Quatuor sunt quæ præcipiuntur hoc
præcepto, amor, reuerentia, obedien-
tia, quantum ad bonos mores, & re-
domesticam, subuentio in necessitatibus

Ciconia
pietas.

Quatuor
præcipiuntur
in quarto
præcepto.

scilicet eos alere, consolari, pro eis orare. Quae quidem praedicta non externo quodam apparatu, sed synceriter & ex intimo cordis affectu debent exhiberi propter Deum, quemadmodum diuus Paulus ait: *Filij obedite parentibus vestris in Domino, hoc enim est iustum.* Neque est quod quispiam ab eo praepro se auocari putet, propterea quod Christus ait apud Lucam: *Si quis venit ad me, & non odit patrem suum, & matrem, & uxorem, & filios & fratres, & sorores, ad haec autem & animam suam, non potest meus esse discipulus.* Ipse enim Christus docet quid velit in eo loco, & alijs similibus, vt interprete non sit opus. Sic enim inquit apud Matthaeum: *Qui amat patrem aut matrem plusquam me, non est me dignus.* Amandus ergo pater, sed praepo- nendus creator: debetur affectus parentibus, sed maius obsequium salutis debetur Deo auctori. Ergo parentes relinquendi, si impediunt deuotae mentis affectum. Hoc autem praeproceptum quanquam de patre & matre sonat, intelligendi sunt tamen omnes qui nobis praesunt, quando eade ipsorum est ratio, nepe quia Dominus eos in superiorem honoris gradum extulerit. Hinc Paulus.

Ephe. 6. Occupatio.

Luc. 14.

Matth. 10.

308. 31.

De quibus prater patres intelligitur quantum praeproceptum.

203. 10. Heb. 13.

K 5 ma-

ROM. 13.

mabus vestris reddituri. Irē: Reddite omnibus debita, cui tributum, tributū: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. Nemini quicquā debetis, nisi ut diligatis invicē: nam qui diligit proximū, legem implevit. Idēq; admonet nos potestati subditos esse debere, non solum propter iram, sed etiā propter conscientiam, ne scilicet conscientia coram

Qui peccat contra quatum præceptum.

1

Deo rea fiat. Ex prædictis satis liquet quibus modis contra hoc præceptum peccatur. Nam in primis huius præcepti rei sunt, qui parentes non ex animo diligunt ac magni faciunt. Item, quos inopiā & humilitatis parētum pudet, qui non prospiciunt eis victum & alia necessaria. Hi enim huius præcepti interpretationem contemnunt, quæ est

Eccle. 5.

86. 15.

apud Ecclesiasticum. Qui timet Deum, honorat parentes, et quasi dominis servat his qui se genuerūt, & opere, & sermone, & omni patientia. Item: Quam male summe est qui relinquit patrē. Præterea gravius peccant qui parētes suos affligunt, rident, execrantur, eis non obediunt, quibus in Exodo: Qui percusserit patrem suum, aut matrem, morte morietur. Et in Leuitico: Patri matriq; qui maledixerit sanguis eius sit super eum. Et in Proverbijs: Qui affligit patrem, et fugit matrem, ignominiosus erit & infelix. Irē: Omnia

2

Exod. 21.

Leuit. 20.

Prover. 19.

qui subsannat patrem, qui despicit partum *Prouer. 30*
 matris sue, suffodiant corui de torretibus,
 & comedant eum filij aquile. Exemplo
 est Cham filius Noë, qui se, totamque *Gen. 9.*
 posteritatē suam maledictioni inuol-
 uit, quod patris sui turpitudinem non
 operuerit, sed deriserit. Tercio peccant
 in hoc præceptum, qui Ecclesiæ præli- *3*
 dibus iniurij & inobediētes sunt, quē *Num. 16.*
 admodum Dathan, Core, Abiron, qui
 propter suam erga Moysen & Aaron
 inobedientiam, uiui absorpti referun-
 tur. In summa peccant in hoc præcep-
 tum, qui eos quorum curæ commissi
 sunt temerē aspernantur, aut debito ho-
 nore non afficiunt. Porro præceptum *Merces ser-*
 hoc exequēti promittitur merces, nem- *uantibus*
 pe vitæ longitudo. Nec abs re, quod *præceptum.*
 deceat ut ipsis vita prolongetur qui pa-
 rentes colunt, huius vitæ post Deum
 authores. Paulus hoc præceptum ait *Ephē. 6.*
 primum esse in promissione, quia pri-
 mū est, cui adiecta est promissio. Neq;
 sequitur econuerso, eum qui cito & an- *Proscat ali-*
 te iustam aetatem ex hoc mundo eripi- *pis.*
 tur à Deo maledictum esse. Quin po- *Sapient. 4.*
 tius accidit interdum, ut quod quisq; ma- *Raptus est*
 gis diligitur à Deo, eo citius recipiatur *ne malitia*
 ex hac vita, atq; ita recipiet mercedem *mutaret in*
 in vita futura. *tellectum*
eius.

K 6 QVIN.

QVINTVM PRÆ- ceptum.

Non occides.

Transitio. Post tria præcepta ad religionē cultumque Deo debitum ordinata, et post quartum de pietate exhibenda: deinceps verantur nocumenta quæ proximo inferri possunt. Primò quidem in præcipuo eius bono, scilicet in persona propria. Expressè quidem corporalia homicidia & cædes, coniunctim etiam omnis mutilatio & læsio corporis: suppressè etiam sub vetatione effectus, etiã illius causæ verantur, vt sunt maledicta, inimicitia, &c. Id quod Christus apud Matthæum docet, cum ait

Matth. 5.

Audistis quia dictum est antiquis: Non occides, qui autem occiderit, reus erit iudicis. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo temerè, reus erit iudicis.

Gradus ad ledendum.

Qui autem dixerit fratri suo racha, reus erit iudicis. Qui autem dixerit fatue, reus erit gehennæ ignis. Primus enim gradus ad lædendum est ita in animo concepta, quæ nihil aliud est, quàm vlciscèdi cupiditas: proximus ira erumpens in vocem indignationis, quam Dominus appellat racha. Tertius dolor erumpens in manifestis

conuictum, vt cum dicimus fatue. Plane ergo Christus docet, non tantum homicidam esse apud Deum, qui vitam proximo eripuit, sed omnem illum qui proximum odit, hoc est, qui male vult: tamen si iram in animo celauerit. Vnde Ioannes: *Qui odit fratrem suum, homicida est.* Damnatur ergo in vniuersum cor erga fratrem male affectum, & priuatae vindictae cupiditas. Porro hoc praecipuum non pertinet ad magistratus, qui publica iudicia exercent, & legitimis poenis fontes afficiunt. Non enim ipsi sunt qui occidunt, sed lex Dei ferit, iubens vnum membrum tolli, ob totius corporis incolumitatem. Non enim iudex suo nomine, sed Dei vindicat, nec frustra gladium portat (vt Palus ait) *vindex in iram ei qui male agit.* Et in Exodo ait Dominus: *Si quis per industriam occiderit proximum suum, & per insidias, ab altari meo auelles eum, vt moriatur.* Idem de bello sentiendum est cum iuste suscipitur. Quod tum fit cum non voluntarie sed coacte suscipitur, cum nulla alia spe pacis ac iustitiae tuendae, non priuata, sed publica autoritate. Deinde cum ex iusta causa indicitur, veluti sunt: pacis publicae tuitio, patriae defensio, & in primis seditionis compressio. Ad hunc modum Dauid aliosque

1. Ioan. 3.
211.11.

Proscatalip
sis de magi
stratu.

Rom. 13.
Exod. 21.

Bellum.

2. Regū. 15. viros pios pugnasse legimus, vt vobis
 causa, Absolon cū seditionem mo-
 uisset, necessitas bellum suavit: quod
 postea commissum est. Vnde & Ioan-
 nes, cū milites accessissent, eumq; ro-
 garent quid illis agendum sit. Neminem
 (inquit) *concutiatis, sed contenti estote fi-*
pendijs vestris. Contra præceptum hoc
 peccant, primò qui ira ac odio in proxi-
 mum deflagrant. Nā *omnis qui odit fra-*
tre suū, homicida est, ait Ioannes. Et in
 Leuitico præcipitur ne odio habeamus
 fratre in corde nostro, sed vt publice
 guamus eum, ne habeamus super illi
 peccatum. Secundò qui cōtumelia pro-
 ximum afficiunt, qui famam eius pro-
 scindunt. Calumniator & criminator
 pro gladio lingua vruntur, sicut scri-
 ptum est: *Linguam maledicā esse malum*
plenum veneno mortifero, quam & Pila-
tes nouaculæ acutę confert. Tertiò qui
 cū possint seruare proximū non ser-
 uant, aut qui facultatibus proprijs ex-
 uunt. Vnde illud vulgare Ambrosij
scilicet fame morientem. Quisquis enim
 hominem pascendo seruare poterit,
 non paueris, fame occidisti. Et apud
 clericū. *Panis egentium vita pauperum*
est, & qui defraudauerit eum, vir sangu-
inum est. Eodē reatu obstringitur qui
 iustitiam captiuos nō redimit, aut qui

Luc. 3.
 Contra præ-
 ceptū quin-
 tum peccat

1

1. Ioan. 3.
 Leuiti. 19.

2

Iacob. 3.

Psal. 63.

3

Eccles. 34.

potest à fratre iniuriam non repellit.

Quartò qui homicidium committit, qui vel imperio, vel consilio, vel impulsu, vel dissimulatione in mortem hominis consenserunt, qui alios in mutuum dissidium alliciant, discordiam excitant. Sic Dauid occidit Uriam, sic Iesabel Naboth, Herodias Ioannē Baptistam. Quintò, qui manu ipsa cadem

4

perficiunt, quos lex morti absque vlla misericordia addicit: *Qui percussoriv (in-* *quiens) hominem, volens eū occidere, mor-* *te, moriatur. Item: Si quis per industriam* *occiderit proximum suum, & per insidias,* *ab altari auelles eum, vt morte moriatur.*

5

Exod. 21.

Sextò peccant in hoc præceptum Iudices, qui fontem damnant, non vt suo officio, sed affectibus satisfaciant, obli-

6

ri eius quod Iosaphat Iudicibus præ-

2. Para. 16.

cepit. *Non hominis exercebis iudicium, sed Domini, & quodcumque iudicaueris, in* *vos redundabit. Sit timor Domini vobis-* *cum, & cum diligentia cuncta facite. Po-* *streud non dubium eo, eos contra hoc* *præceptum peccare, qui sibi mortē con-* *sciuerunt. Lex enim generalis est, quæ* *simpliciter prohibet ne occidam, quod* *tamen de his intelligi volunt, qui* *vel desperatione gratiæ Dei, vel im-* *patientia vitam abrumpunt. Nam* *aliud est iudicium de his qui amentia*

Mete cap. 1.

labo-

laborantes, sibi manus adferunt. Omne enim iudicium mentis morbus habet adimit. Finitimi sunt seipso enecantibus, qui crapula aut ebrietate se obruant ac enecant. Nam Sapientis verbum est, *In multis escis non deerit infirmitas.* Item, *Propter crapulam multi perierunt, qui continens est, adijciet vitam.* Denique huius præcepti vim non præstant, qui scandalo sunt alijs, hoc est præbent occasionem ruinae, vel peccati, aut qui delinquentes non obiurgant, vel non puniunt.

SEXTUM PRÆCEPTUM.

Non mœchaberis.

Ratio ordinis.

Præcedenti præcepto veramur facere iniuriam proximo in persona eius. Quoniam verò vxor existimatur una persona cum marito suo, proinde hoc præceptum rectè subiungitur præcedenti, quo prohibetur iniuria proximo in persona vxoris eius. Mœchia enim adulterium est. Præceptum hoc Christus interpretatur apud Matthæum dicens eo submoueri non tantum externum adulterium, sed omnem penam adulterij causam ac radicem, atq; ad omnes affectus qui huc tendunt.

Interpretatio præcepti à Christo data.

distis (inquit) quid dictum est antiquis: Nō *Matth. 5.*
 mœchaberis. Ego autem dico vobis, quia om-
 nis qui viderit mulierem ad concupiscen-
 dum eam, iam mœchatus est eam in corde
 suo. Coniunctim hoc præcepto prohi-
 betur omnis actus venereus, seu omnis
 extra legitimi matrimonij copulam il-
 citus concubitus, omnisq; naturalium
 membrorum innaturalis vsus. Hinc in
 Deuteronomio dicitur: Non erit mere- *Deuter. 23.*
 trix de filiabus Israël. Paulus item for-
 nicationem nō in vno loco detestatur
 ac prohibet. Hæc est (inquit) volūtas Dei, *1. Cor. 6.*
 sanctificatio vestra, vt abstineatis vos à
 fornicatione. Rursus, Fugite Fornicationē.
 Et alibi. Fornicatio auē et omnis immun- *Ephe 5.*
 ditia, ne nominetur in vobis. Itē: Neq; for- *246.10.*
 nicemur, sicut quidā ex ipsis fornicati sunt, *2. Cor. 10.*
 & ceciderunt vna die viginti quatuor mil-
 lia. Hæc enim omnia in figura contingē- *Num. 25.*
 bant illis, scripta autem sunt ad correptio-
 nē nostram, in quos seculorum fines deue-
 nerunt. Nec dabitur tantus Apostolus
 scortatores regno cœlesti excludere, cū
 inquit: Neque scortatores, neque adulteri, *1. Cor. 6.*
 neque molles, & c. regnum Dei possidebunt.
 Qui contra hoc præceptum pec-
 cent, notum ex an-
 teditis.

PRAE-

PRÆCEPTVM
SEPTIMVM.**Ratio ordi-
nis.****Quid vetat
præceptum.****Occupatio.
Exod. 11.****Peccata con-
tra præcep-
tum septi-
mum.****Qui cogun-
tur ad resti-
tutionem.**

Postquam superius vetitum esset in personam proximi inferre iniuriã, hic deinceps vetatur eidem in bonis illius quomodocunque nocere. Furti enim nomine hic accipitur omnis vsurpatio atq; vsus rei alienæ invito domino, breuiterque omne damnum quod proximo in bonis temporalibus inferri potest. Nam qui furtum vetuit, rapinam non permittit. Cæterum quod in Exodo legitur: *Dominum per Moysen Hebræis mandasse, vt acciperent ab Aegyptijs vasa aurea, argentea, & vestes preciosas, vt spoliarent Aegyptum, nihil habet cū hoc præcepto commune. Nec illi Deo obtemperantes furtum comiserunt, sed Deo iubente impleuerunt mysterium. Mandatum Dei erat, cuius est terra & plenitudo eius. De quo iudicandum non fuerat, sed obedientia tantum præstanda.*

Peccata contra hoc præceptum, furtum, rapina, detentio alieni, damnum illatum, vsura, fraus in emptione, aut alijs contractibus, de quibus dictum est vbi de peccatis egimus. Ad restitutionem qui coguntur. Fur, actorve malifortem, id est, principale ablatum, damnumque refundat. Iussio, consiliū, co-

senfu
mutu
bens
nifeit

OC

N

Ve

ment

ximo

testim

cium

ne, nu

feres

ceptu

testim

bēt. C

expe

bitur:

cati hu

Nā te

hibuer

Iudej,

nij ac

Pilatu

Deind

senfu

sensus, lausque recursus. Participans, mutus, id est, qui tacet potens & debens impedire, non obstandans, non manifestans.

OCTAVVM PRÆCEPTVM.

Non loquaris contra proximum tuum falsum testimonium.

Vetatur hoc præcepto omne nocuumtū quod verbis inferri potest proximo, quasi diceret: Siue ad referendum testimonium vocatus, siue extra iudicium, in vulgari & communi locutione, nullum verbis tuis incommodū inferes proximo. Peccant contra hoc præceptum. Primò, qui in iudicio falsum testimonium contra proximum perhibet. Quos scriptura pœnā à Deo certo expectare asserit. Nā in prouerbijis scribitur: Testis falsus nō erit impunitus. Peccati huius grauitas exēplis declaratur. Nā testes qui falsum testimoniū perhibuerunt cōtra Susannam, occisi sunt. Iudei, qui Christū falsis innixi testimonijs accusarunt, maiore culpam quam Pilatus habuisse asseruntur à Christo. Deinde q. proximo, qualibet detractione iniu-

Sensus octaui præcepti

Cōtra octauum præceptum peccantes.

Prover. 19.

Daniel. 13.

Ioan. 19.

2.

iniuriantur, vt famæ & opinioni eorū
 notam inurant, quod scriptura dam-
Psal. 100. nat. *Detrahentem* (inquit Psaltes) *secretis*
 proximo suo, hunc persequer. Et in
Prover. 24 uerbijs: *Abominatio hominum detractor.*
Iacob. 4. Et Iacobus: *Nolite* (inquit) *detrahere al-*
102. 6. *terūrum fratres mei.* Detractoribus ve-
Detractori rō non multō meliores sunt, qui detra-
bus aures ctionibus facile aures accommodant.
accommo- Vnde Sapiens cōmonet. *Sepe aures tuas*
dantes. *spinis, & linguā nequam noli audire.* Nes-
Ecclesi. 28. dubium est detractorem à maledictiō-
 sua sibi temperaturum, si audire alij re-
 cusauerint. Nam vt scriptura testatur.
Prover. 25. *Facies tristis dissipat linguam detractorem.*
 Quod si fortē fortuna detractoris con-
 uitia in proximū audiamus, Sapiens
Ecclesi. 19. consiliū consequendū est. *Audisti ver-*
bum aduersum proximum tuū commove-
tur in te, fidens quoniam te non dirumpet.
 Præterea peccant in hoc præceptum
Leuit. 19. *3* *surrones, qui conturbant amicos: Non*
eris (inquit lex) *criminator & susceptor*
populis. Itē simulātes, qui vna manu pe-
 nem, altera lapidem, vt dicitur tenent.
Proverb. 8. (inquit scriptura) *bilingsue detester.*
Est qui nequiter humiliat se, & inter-
eius plena sunt dolo. Pari reatu tenentur
92. 15. adulatores, qui ad potentiorū gratiam
 captandā, eorū dicta ac facta, etiā si
Eccle. 7. la sint, prædicant. De quibus Salomon

Mel
 adu
 tur:
 mal
 ptu
 sta
 add
 dica
 bis
 ant,
 Chr
 caris
 pecc
 ctum
 fidi
 id pr
 tibu
 nifel
 respi
 grau
 firm
 char
 Paul
 fueri
 tuale
 lenit
 teris.
 pote
 excu
 ecce
 chari

Melius est à sapiente corripì, quàm stultorum
 adulatione decipi. His & Esaias mina- *Esai. 50.*
 tur: *Ve qui dicitis malum bonum, & bonum*
malum. Peccant insuper in hoc præcep-
trum, qui proximi vitam, verba, aut fa-
cta male interpretantur, aut in odium
 adducunt, ait enim Christus: *Nolite iu-* *Matth. 7.*
dicare, & non iudicabimini. Quibus ver-
 bis illa quæ dubium est quo animo fi-
 ant, in bonam partem interpretari iubet
 Christus, ut ante dictum est, cum de pec-
 caris egimus. At quæret aliquis. Num *Solutio quæ-*
 peccabimus, si crimen fratris publicè fa- *stionis.*
 ctum, publicè etiam detestabimur? Is
 sibi hoc respõsum habeat, nequaquam
 id prohiberi. Nam Dominus ait: *Ex fru-* *Matth. 7.*
tibus eorum cognoscetis eos. Quod de ma-
 nifestis vitijs dictum est. Sed hic ad tria
 respiciendum est. Primum, ut non ag-
 grauemus crimen, sed nostre quoque in-
 firmitatis memores, cum odio criminis
 charitatem proximi retineamus. Unde
 Paulus inquit: *Fratres, si præoccupatus* *Galat. 5.*
fuertis homo in aliquo delicto, vos qui spiri- *214. 6.*
tuales estis, huiusmodi instruite in spiritu
lenitatis, considerans teipsum, ne & tu ten-
 teris. Non ineptè monet Bernardus: Si
 potes, inquit, excusa actionem: si non,
 excusa intentionem, si nec intentionem,
 excusa tentationem. Nam hoc ut facias *1. Petri. 4.*
 charitas postulat, quæ operit multitudi- *372. 6.*
 nem

2

nem peccatorum. Secundò, ne non suo loco & tempore, cum scilicet iudicatio profuturi non sumus, iudicemus. Nam qui aliter iudicat, à charitate excidit, et malum non corrigit, adeò & ut deterius faciat. Vnde Sapiens: *In conuitijs*

*Ecclesi. 31.**Ibidem 16.*

ni non arguas proximum tuum. Quòd si licet planè intempestiuū sit inter peccata corripere, ubi peccantē non ad patientiā, sed ad furorē citius concitaueris, & cōpotores nō ad misericordiam sed ad contempitū. Tertio, si priuatiuè nos peccatum fuerit, modus iudicandus à Christo præscriptus seruandus est.

3

Math. 18.

362.15.

(inquit) peccauerit in te frater tuus, *non corripe eum inter te & ipsum solum: sed non audierit, adhibe tecū unum vel duos ut in ore duorum vel trium testium stet nonne verbum.* Quòd si non audierit, dic Ecclesie: *si autem Ecclesiam non audierit, sicut Ethnicus & Publicanus.* De hoc vide locū, in quo de superbia egimus.

*Mēdaciū**triplex.**Officiosum*

Hoc præceptū exponentes faciūt quoddam mendaciū triplex: officiosum, & perniciosum. Officiosum esse dicunt, quod nulli nocet, & alijs prodest. Hoc illi non ducunt esse capitale, nō audēt tñ pronunciare, omnino nō esse peccatum. Quinetiā peccatum esse definiunt, sed excusabilius, ac veniale. Iocosum mēdaciū est, quod vt

Iocosum.

mini obest, ita & nemini prodest, oblectandi causa dictum. Quod etsi capitale non sit, minus tamen licet id mentiri, quàm illud officiosum, futurum etiam capitale, si assiduitate grauetur, quod satis testatur locus ille in Ecclesiastico: *Noli mentiri omne mendacium, assiduitas enim illius mala est.* Nec mirum, quòd de omni verbo ocioso reddendâ esse ratione in die iudicij Christus affirmavit. Nec tamè propterea putandum est præcipi, ne etiâ docendi causa adhibeatur docti apologi, aut parabola, pietatem annexam habentes, modo sciat auditor, quorsum verba quæ audierit, dicta sint. At qui loquacitatis vitio, vel delectatione mendacij (qua se factos putant) mentiuntur: idq; ad eum modum, ut vel hinc variè placeant, vel ut audientes, vana credulitate imbuant ac fallât. Hi quomodo excusentur, non liquet doctis quibusdâ. August. ait: *Si ad scripturas sacras admista fuerint mendacia, nihil remanet in eis soliditatis.* Perniciosum mendaciũ seu malignum, id iure censetur, quod nulli prodest, & alijs obest, quod est contra bonos mores, ac fidẽ, quod eo fine dicitur, ut proximo, vel vitæ, vel famæ, vel bonorum externorum iacturam afferat, quod omnino damnabile est.

Ecclesi. 7.

Matth. 12.

August ad Hieron.

Perniciosum.

PRAE-

PRÆCEPTVM

nonum.

Nec concupisces domum proximi tui.

DECIMUM PRÆCEPTVM

ceptum.

Nec desiderabis uxorem eius, non seruum, non ancillam, non bouem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.

Præceptum nonum potuisset comprehendere sub sexto, decimum item sub septimo. Tamen ne quis existimaret solam uxoris alienæ concupiscentiam peccatum non esse, nisi exterius actum carnalem proruperit (sicut Paulus dicebat in persona vulgi: Peccatum non cognoui, nisi per legem: Nam concupiscentiam non cognoui, nisi lex diceret Non concupisces) eam ob rem lege dicitur (ubi vel de intimis cordis cogitationibus iudicatur) violanda uxoris alienæ deliberata voluntas) quæ etiam

348.30.

Roman.7.

144.10.

225.11.

pter aliquod internum impedimentū
 in opus exterius non exit) hic vetatur
 expresse: implicite etiam omnes illiciti
 affectus carnales, omnisque libidino-
 sus consensus in delectationem luxu-
 riae, cuiusmodi sunt impudici risus, ta-
 ctus, & oscula, lasciuus sermo, & in co-
 gitatione venereorum delectatio. Ob
 eam causam & decimum præceptum
 seorsim à septimo, sub quo comprehen-
 di poterat, distinguitur: ne scilicet pu-
 taretur cupiditatem, cum sit cōsensus,
 non exierit in actum, peccatum nō es-
 se. Qualis fuisse perhibetur Iosephus,
 qui Polybium hominem ethnicum re-
 prendit, quod ille Antiochum illu-
 stre miserè perijisse testetur, ob id tan-
 tum q̄ voluerit ac destinarit spoliare
 templum Dianæ. Quod Iosephus ab-
 surde dictū putat, definiens malè, sano
 quidem iudicio, eum nullatenus egisse
 peccatum, nulloq; reatu teneri qui tan-
 tum peccare cogitasset. Proinde expresse
 vetatur efficax voluntas furandi, aut
 iniuste vsurpandi alienum, si adesset o-
 portunitas. Quamuis autem in cæteris
 quoq; efficax voluntas (præpedita tamē
 ne in opus exeat) de se mala sit, veluti
 est voluntas nō seruiēdi Deo, peierādi,
 nō sanctificādi sabbatū, non honorādi
 parentes, occidendi quempiā, et falsum
 L testi-

*Venus.**Diuitiæ.*

219.14.

testimonium dicendi : tamen quia hæc potius habent in se quid horrible, venerea autem voluptas habet in se quid delectationis, & diuitia quid utilitatis, vnde hæc duo propter se appeti possunt. His accedit quod natura humana ad istas duas concupiscentias est valde prona, idcirco op^o erat vt in his, ad que veluti bona quædam corporis declinamur ac veluti rapimur, non tantum factum, sed & affectus prohiberentur.

Contra nonum præceptum sic peccatur, & partem vltimam decimi.

Si possem raperē, procuro dāna propinqui. Ludo lucri causa, malè quærere multa peopto.

Contra primā partē decimi de nō concupiscenda vxore alterius, sic peccatur.

Alterius violare thorū qui mente parat.

Qui venos visus, tactus, & basia figit.

Qui loquitur lasciuia, suasq; is arrigit aures.

Nec carnē reprimat, sed turpia mēte volu-

Cōptus et incedit turpi pellec^o amore.

Quiq; modis alijs turpes mo^oitur amores.

Haftenus de interpretatione decalogi pro ratione cōpendij dictū esto. Cuius est Epitome apud Marthæū: Primū præ-

ceptū & maximū (ait Christus) Dilige

Dñm Deū tuū, ex toto corde tuo, & ex tota

anima tua, et ex tota mēte tua. Secundū

aut simile huic: Et proximū tuū sicut te

Epitome
decalogi.

Matth. 22.

ipsum. In his duobus mādatis tota lex pendet & Propheta, ita Christus. Vnde & Roma. 13.
 Paulus: Cōsummatio, ait, legis est dilectio.
 Quid autē sit diligere Deū ex toto corde, ex tota anima dictū est in explanatione primi præcepti. Proximus autē est omnis, cui impendere misericordiā, seu bonū aliquod possumus, & debemus sicut ipse nobis vicissim. Nomen enim proximi ad aliquid est. Nec quisquam proximus esse, nisi proximo potest. Verū nemini denegandū esse misericordie officiū, Christus ipse parabolicè ostendit apud Lucā, de Samaritano, qui exhibuit misericordiā Iudæo ei multū alieno natione, professione, & conditione. Ideoque concludit illū huic fuisse verè proximū. Et sic omnis homo omni homini proximus est, tā ob cōsūnilis humanæ naturæ cōiunctionē, quā ob eiusdem beatitudinis, ad quam vocantur, participationem. Addit autem modum diligendi proximi, dicens: Sicut te ipsum: prius tamē te ipsum, deinde proximum. Ordinatum enim oportet esse charitatē. Ordinata autem charitas incipit à seipsa. Qualis autē charitas esse debeat, docet Ioannes in Epistola: Filioli mei non diligamus verbo neq; lingua, sed opere & veritate. In hoc cognoscimus quod ex veritate sumus, & in conspectu eius

Roma. 13.

97.27.
Proximus.

Luc. 10.

1. Iohan. 5.

213.17.
Beda.

L 2 suade-

suadebimus corda nostra, hoc est tales cogitationes corda nostra habere suadebimus, quæ diuinis sunt dignæ conspectibus.

ADVENTVS Christi.

Qui quidem mediator, &c.

Causa dilationis aduentus Christi.

1

2

August.

*Theoph. super. 14.
Lucæ.*

133. 18.

Andreas Vega in Consilium Tridentinum.

Causæ dilationis aduentus Christi ponitur. Prima quod sic Deus apud se constituerat, de qua re Augustinus lib. i. de prædestinatione sanctorum capite nono. Altera reddens causam patris, cur scilicet post multa sæcula Christus venerit. Quia volebat non antevnire, donec diabolus mensuram omnium malitiarum impleveret, quam Christus sanctorum esset. De eo ita Theophylactus super Lucam. Sicut (inquit) medici sunt in sævi morbi ulceribus colligi humorem, & deinde remedia apponunt: ita & peccatum oportebat omnes suas species indicare, & deinde magnum medicum imponere pharmaca: & propter hoc Christus expectavit, donec diabolus mensuram impleveret, & tunc deum incarnatus est, & omne genus malitiarum per sanctam vitam suam sanavit. Ita ille. Addunt alij alias causas, quæ conveniebant desiderari & magnis &c.